

CEM SULTAN'IN *TÜRKÇE DİVAN*'NDA BULUNMAYAN BAZI ŞİİRLERİ

Giyasi BABAARSLAN*

Öz

Fatih Sultan Mehmed'in en küçük oğlu olan Cem Sultan, Edirne'de doğmuş; iyi bir eğitim almış; ilmî, siyasi, askeri ve edebî yönden donanımlı bir şehzade olarak yetişmiştir. Babasının vefatından sonra ağabeyi II. Bâyezîd ile girdiği taht mücadelesi aleyhine sonuçlanınca vatanını terk ederek esaret hayatı yaşamaya mahkûm olmuştur. Yurdundan, ailesinden ve sevdiklerinden ayrılmak zorunda kalan Cem Sultan, gurbet, hasret, mihnet, hüzn gibi içinde bulunduğu ruh hâlini yansıtan temaları şiirlerinde samimi bir dille ifade etmiştir. Onun bu sıkıntılara bir de evlat acısı eklenmiş, yaşadığı üzüntünün tezahürü olarak edebiyatımızda mersiye türünün en güzel örneklerinden birini kaleme almıştır. Cem Sultan, yalnızca çalkantılı hayatı ve trajik hikâyesi ile değil aynı zamanda geride bıraktığı önemli eserleri ile de adından söz ettiren başarılı bir şairdir. Türkçe Divanı ile Selmân-ı Sâvecî'den babası adına tercüme ettiği Cemşîd ü Hurşîd mesnevisi, Cem Sultan'ın Türk edebiyatı tarihi için önem arz eden iki mühim eseri olarak zikredilebilir. Mesnevisi iki ayrı araştırmacı tarafından yayımlanmış, Türkçe Divanı ise biri vülgarize diğeri ilmî yayın olarak aynı araştırmacı tarafından iki kez neşredilmiştir. Bu çalışmada Cem Sultan'ın Türkçe Divanı'nın tenkitli metin olarak hazırlanan neşrinde kullanılmayan bir nüshasından hareketle yeni şiirler gün yüzüne çıkarılacaktır. Bunun yanında nüshanın, neşirde bulunan şiirlerde yer almayan bazı beyitleri ihtiva etmesi dolayısıyla bu beyitler de metin kısmında verilecektir. Ayrıca Cem Sultan'ın şiirleri üzerine yapılacak çalışmalara katkı sağlaması düşüncesiyle neşirde yer almayıp Cemşîd ü Hurşîd mesnevisi ile nüshada müştereken bulunan şiirlerin dökümü de sunulacaktır.

---

* Arş. Gör., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü - ORCID: 0000-0002-9074-2379.

e-posta: gys_babaarslan10010208@hotmail.com

Geliş / Received: 19 Ekim /October 2020

Kabul / Accepted: 2 Aralık / December 2020

Anahtar Kelimeler: Cem Sultan, Türkçe Divan, Cemşid ü Hurşid, nüsha, tenkitli metin.

SOME POEMS OF CEM SULTAN'S THAT ARE NOT FOUND IN THE TURKISH DIVAN

Abstract

Cem Sultan, the youngest son of Fatih Sultan Mehmed, was born in Edirne; well educated; he was raised as a prince from the scientific, political, military and literary aspects. After his father's death, his brother II. Bayezid when his struggle for the throne with resulted against him, he left his homeland and was sentenced to live in captivity. Cem Sultan, who had to leave his homeland, family and loved ones, expressed themes that reflect his mood such as expatriate, longing, trouble and sadness in his poems with a sincere language. A child's pain was added to his troubles, he wrote one of the most beautiful examples of the type of dirge in our literature as a manifestation of his sadness. Cem Sultan is a successful poet who made a name for himself not only with his turbulent life and tragic story, but also with the important works he left behind. Him the Turkish Divan and the Cemşid ü Hurşid mesnevi, which he translated from Salman-ı Saveci on behalf of his father, can be mentioned as two significant works of Cem Sultan that are important for the history of Turkish literature. The mesnevi was published by two different researchers, and the Turkish Divan was published twice by the same researcher, one as a vulgarized and the other as a scientific publication. In this study, new poems will be brought to light with reference to an unused copy of Cem Sultan's Turkish Divan published prepared as a critical text. In addition, since the copy contains some couplets that are not included in the poems, these couplets will also be given in the text. Additionally with the idea of contributing to the works to be done on Cem Sultan's poems, an inventory of the poems jointly found in the copy with Cemşid ü Hurşid mesnevi's will also be presented.

Keywords: Cem Sultan, Turkish Divan, Cemşid ü Hurşid, copy, critical text.

Giriş

Fatih Sultan Mehmed'in en küçük oğlu olan Cem Sultan, 27 Safer 864/23 Aralık 1459 tarihinde Edirne'de doğmuştur. Annesi, Sırp asıllı olduğu iddia edilen Çiçek Hatun'dur. İyi bir eğitim almış, Arapça ve özellikle Farsça'yı şiir yazabilecek seviyede öğrenmiştir. İtalyanca ve Rumca bildiği de kaynaklarda kayıtlıdır. Bilgi ve kültür sahibi, ata iyi binen, zamanının savaş aletlerini ustaca kullanan ve bu konulardaki yeteneğiyle etrafına ün salmış bir şehzade olarak yetişir. Şehzade Cem, 1469 yılında

henüz on yaşında iken Kastamonu'ya sancakbeyi olarak gönderilmiş, burada dört yıl kaldıktan sonra evvela İstanbul'a ve oradan da sünnet düğünü için Edirne'ye gönderilmiştir. Ağabeyi Mustafa'nın Konya'da vefatı üzerine 1474 yılında onun yerine Karaman valiliğine tayin edilmiştir. Devrin önemli kültür ve sanat merkezleri olan Kastamonu ve Konya'da (İpekten 1996: 166-169) eğitimine devam eden Cem Sultan, maiyetinde bulunan hocalardan ilmî, kültürel ve askerî hususlarda dersler almıştır (Yıldırım 2018: 67).

Karaman'da ilim, sanat ve kültür adamlarından kurduğu bir çevre içinde Cem, şahsi maharetleri ve başarılı idaresiyle kendini çevresine sevdirmiştir. Babası Fatih Sultan Mehmed'in H 886/M 1481'de ölümü üzerine Amasya'da bulunan ağabeyi II. Bâyezîd tahta geçmiştir. II. Bâyezîd'i padişah olarak tanımayan Cem, saltanat mücadelesindeki bütün savaşları kaybetmiş ve vatanını terk ederek Rodos şövalyelerine sığınmıştır. Vatanını terk etmek zorunda kaldığı 1482 yılından itibaren Fransa ve İtalya'da geçirmiş olduğu on üç sene zarfında bir esir hayatı yaşamıştır. Kendisine her bakımdan yabancı bir dünyada, memleket ve aile hasreti çeken Cem Sultan, Napoli'de otuz altı yaşında iken (H 900/M 1495) vefat etmiştir (Canım 2013).

Şiirlerinde Şeyhî ve Nizâmî'den etkilendiği görülmekle birlikte Cem Sultan, özellikle Ahmed Paşa'nın etkisinde kalmıştır. Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi ve Gelibolulu Mustafa Âlî gibi tezkire yazarları onun şiirlerinden ve şairliğinden övgüyle bahsetmektedir (Canım 2013). Fars edebiyatına ve mazmunlarına olan vukufiyeti sayesinde zengin hayallerle yüklü şiirler kaleme almıştır. "Birinci sınıf bir şair olmamakla birlikte şiirlerinde klasik edebî mazmunları, kıssa, hikâye ve efsanelerle divan edebiyatının hayal dünyasına ait unsurları çok iyi kullanmıştır" (Kut 1993: 285). Cem Sultan'ın edebî kişiliğini üç dönemde ele almak mümkündür. Birinci dönem, şehzadenin en mutlu ve heyecanlı olduğu gençlik yıllarına tekabül etmektedir. Bu dönemde onun şiirlerinin belirgin özelliği, okuyarak kesbettiği geleneği sürekli sevgiliden ve aşktan bahsettiği şiir denemelerinde ortaya koymasındır. Dolayısıyla Cem Sultan'ın bu dönemde yazdığı şiirlerde taklit, acemilik ve kompozisyon eksikliği kendini göstermekte; "çok güzel matlalarla başladığı gazelleri aynı canlılık ve sanat üstünlüğü ile devam" (Yavuz 2017: 125) etmemektedir. İkinci dönem şiirleri, hayatının yansıdığı bir ayna gibidir ki bu manzumelerde Cem'in sergüzeştini seyretmek mümkündür. Nitekim bu dönemde Cem Sultan, taht mücadelesine girdiği ağabeyi II. Bâyezîd ile yaptığı iki savaşı da kaybedince hacca gitmeye karar vermiştir. Bu yolculuk onun şiirlerindeki tasavvuf ve dervişlik temalarını ön plana çıkarmıştır (Yavuz 2017: 138). Ancak yine de sultanlık arzusundan vazgeçmeyen Cem Sultan hac dönüşünde girdiği üçüncü savaşı da kaybedince artık bir esaret hayatının içine sürüklenmiştir ki bu da onun edebî hayatındaki üçüncü dönemi olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde Cem Sultan, yaşadığı esaret hayatının tesiriyle ayrılık, gurbet, karamsarlık, ölüm, gam, keder gibi konular yanında yer yer kaldığı şehirlerdeki izlenimlerini

(Yavuz 2017: 139) sade bir üslupla ifade etmiştir. Onun pek çok şiirini, bu ayrılıktan duyduğu üzüntünün terennüm ve tezahürü olarak okumak mümkündür. İlk bendi “felek” redifiyle başlayan terakibibendinde Cem Sultan, bir yandan talihsizliğinden kinaye olarak felekten şikâyet ederken öte yandan da adeta kendisiyle hesaplaşması sonucunda karşılaştığı ağır tabloyu gözler önüne sermektedir (Kut 1993: 285). Özellikle oğlu Oğuzhan’ın ölümü, Cem Sultan üzerinde büyük bir yıkıma neden olmuş, yaşadığı bu üzüntüyü acıklı bir dille işlediği meşhur mersiyesini yazmıştır. Şiirlerinde samimi bir üslup kendini göstermektedir. Aynı zamanda Cem Sultan, Osmanlı şehzadeleri arasında mesnevi kaleme alan ilk ve tek şair (Yavuz 2017: 146) konumundadır. Anadolu sahasında Karamanlı Aynî ile birlikte edebiyatımızda muamma türünün ciddi anlamda ilk temsilcilerindendir (Yavuz 2017: 149).

Cem Sultan, tarihî kişiliği yanında gerek kaleme aldığı eserleri gerekse Karaman’da bulunduğu sırada birçok şaire hâmîlik etmesi yönünden edebiyat ve kültür tarihimiz için de önemli bir şahsiyettir. Zira Karaman’da iken etrafına topladığı Sa’dî (Sa’dî-i Cem), La’lî, Sehâyî, Kandî, Haydar Çelebi ve Şâhidî gibi şairleri hem teşvik etmiş hem de zamanla “Cem Şairleri” (İsen 1997; Aynur 2000; Horata 2000; Karabıyık 2018) adıyla anılan bu şairlerin yetişmesine ortam hazırlamıştır. Çocukluğundan beri ilmî, edebî ve kültürel faaliyetlere karşı çok ilgili olan şehzadenin on yaşlarında iken gazel yazdığı rivayet edilmektedir. On dokuz yaşında iken Selmân-ı Savecî’nin *Cemşîd ü Hurşîd* mesnevisini *Âyât-ı uşşâk*¹ ismini vererek babası adına tercüme etmiştir. Türkçe (Ersoylu 1981a; Ersoylu 1989) ve Farsça (Tokmak 1976) olmak üzere iki divan sahibi olan Cem Sultan’ın *Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultan* (Ertaylan 1951a; Ersoylu 1981b; Okur Meriç 1991; Yiğiterol 2018) adlı küçük bir mesnevisi de bulunmaktadır.

Şairin Türkçe Divanı’nın nüshaları hakkında İsmail Hikmet Ertaylan, Cem Sultan üzerine hazırladığı kapsamlı çalışmasında “Bunlardan bir kısmı çok muhtasar, bazıları da, diğerlerinde olmayan bir hayli manzûme ilâvesiyle, hayli mufassal bir hâle getirilmiştir” (Ertaylan 1951b: 241) diyerek divanın nüshalarının hacim farklılığına dikkat çekmektedir. Ertaylan, Cem Sultan öldükten sonra Avrupa’dan getirilen ve onun yanındaki şairlere ait olan bazı şiirlerin bilerek ya da bilmeyerek divanına kaydedilmiş olabileceği gibi bir iddianın bulunduğunu da dile getirmektedir (Ertaylan 1951b: 241). Bu hususa örnek olarak Cem Sultan’ın şikâyetnâme türündeki şiirini, annesine yazdığı manzum mektubunu ve Avrupa’da bulunduğu meclisleri tasvir eden manzumesini zikretmektedir. Divanın ilk tertibinden sonra kaleme alınan manzumelerin diğer şiirlerle birlikte yeniden tertip edilmesiyle ortaya mufassal nüshaların çıkmış olduğu söylenebilir. Bu

¹ Şair eserinde mesnevisinin adını *Âyât-ı Uşşâk* koyduğunu lâkin lakabının *Cemşîd ü Hurşîd* olduğunu belirtmektedir [Bkz. İnce 2000: 399; Okur Meriç 1997: 681].

genişleme, divanını birkaç kez tertip eden veya divanı başkaları tarafından birkaç defa tertip edilen başka şairlerin divanları² için de söz konusudur.

XVI. yüzyılın tezkire müelliflerinden Âşık Çelebi (Kılıç 2018: 213), Cem Sultan'ın divanını babası adına tertip ettiğinden bahsetmektedir. Yine aynı müellif Cem Sultan'ın kader birliği ettiği şairlerden biri olan Sa'dî hakkında bilgi verirken bu şairin Avrupa'da iken Cem'in divanını tertip ettiğini de bildirmektedir (Kılıç 2018: 423). Münevver Okur Meriç (2010: 60-61), divanın Fatih Sultan Mehmed adına tertip edildiğine dair eserde herhangi bir kayıt bulunmadığı için böyle bir tertibin olmadığını belirtmektedir. Bunun yanında Cem Sultan'ın babasına ithaf ettiği Cemşid ü Hurşid mesnevisinden hiç bahsetmemiş olmasından hareketle Âşık Çelebi'nin söz konusu mesnevi ile divanı birbirine karıştırmış olabileceğini dile getirmektedir. Bu konu hakkında divanın bütün nüshalarını karşılaştırarak yapılacak yeni bir çalışma daha doğru veriler sunacaktır.

Klasik Türk edebiyatında geleneğin yetiştirdiği hemen her şair bir divan sahibi olma arzusunu taşımıştır. Bu cihetle yazdıkları şiirleri kimi zaman kendi elleriyle tertip etmişler kimi zaman da mürettip, başka bir el olmuştur. Şiirlerin kaybolması ve/ya başka şairlere mal edilmesinin önüne geçme kaygısıyla sanatının erken bir döneminde divan tertip etmiş olan bir şairin tertipten sonra yazdığı şiirleri için de aynı kaygıyı duyması mukadderdir. Divanını bir kez tertip eden şair, tertipten sonra yazdığı şiirleri de divanına kaydetmek isteyecektir. Bu durum bir şairin şiir yazdığı müddetçe divanını tekrar tekrar tertip ettiği ya da ömrü boyunca divan tertip etmeyip öldükten sonra başkaları tarafından şiirlerinin bir araya getirildiği sonucunu ortaya koymaktadır. Divanını birkaç defa tertip eden bir şair bazı şiirleri divanın dışında bırakırken bazı yeni şiirlerini de divana ekleyebilir. Şairin hayatı boyunca sürdürdüğü bu divan tertip etme ameliyesi neticesinde ortaya ilgili divanın birden çok nüshası çıkacaktır. Bir de bu nüshalara daha sonra yapılan istinsahlar eklenince sayı bir hayli artacaktır. Dolayısıyla bir metin ve özellikle bir divan neşredilirken bu hususların dikkate alınarak ilgili eserin imkân dâhilinde olan bütün nüshalarına ulaşılmalıdır. Bu şekilde yapılan bir neşir, metin tesisi açısından daha güvenilir olacaktır. Müellifin elinden çıkan nüshaya en yakın nüshayı ortaya koymak amacıyla yapılan metin tenkidinde çalışılan eserin her nüshası önem arz etmektedir. Bu bağlamda Cem Sultan'ın Türkçe Divanı'nın Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Efendi 431/1 numarada kayıtlı olan nüshasında yer alan şiirlerden bazılarının Latin harfleriyle neşredilen divanda yer almadığı tespit edilmiştir. İlaveten nüshada, neşirde mevcut olan şiirlerde bulunmayan beyitlerin yer aldığı da görülmektedir.

² Bu hususa Bâkî Divanı'nı örnek olarak zikredebiliriz. Şairin ölümünden otuz yıl önce tertip edilen divan, ölümüne kadar yazdığı şiirlerle genişleyerek tekrar tekrar düzenlenmiştir. Söz konusu divanın şair hayatta iken yazılmış farklı hacimde on beş nüshasının varlığı bilinmektedir [Bkz. İpekten 2010: 36].

Nüsha tavsifi

Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Efendi 431/1 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan yazma, 235x134 - 170x75 mm ölçülerinde; zencirekli, üstü ıstampa yaldızlı kahverengi yumuşak meşin ciltlidir. Satır sayısı 17; yaldız cetveli ve zarif tezhiplidir. Metin, âharlı âbâdî kağıda çift sütun; söz başları kırmızı olmak üzere siyah mürekkeple ve talik hatla yazılmıştır. 58 yaprak olan yazmaya sonradan varak numarası verilmiştir (MEB 1947: 42; Okur Meriç 2006: 414; Dirioz 2015: 49-50; Öztekin 2010: 124-125). Yazmanın 1a sayfasında “Hasbeten li’llâhi te’âlâ merhûm Lâlâ İsmâ’il Efendi’nin teberrûken cennet-mekân firdevs-âşiyân Sultân ‘Abdü’l-hamîd Han tâbe serâhû hazretlerinin kitâbhânelerine vakf eylediği kütüb-i nefisedür.” ibaresinin bulunduğu vakıf mührü yer almaktadır. Bundan başka yine aynı sayfada altın yaldızla oluşturulmuş çerçeve içerisinde kırmızı mürekkeple “Li-nâmıkîhi’l-fakîr Nüzhet” başlığı altında şu kıt’a yazılıdır:

Devhâ-i nesl-i kerîm-i âl-i ‘Oşmân olmağın
 Menşe’-i fer’-i vücûd-ı nâzım-ı Dîvân-ı Cem
 Rûh-ı pâkin neş’e-yâb-ı câm-ı rahmet eyleyüp
 Eyledi âşârına ragbet hidiv-i Cem-şaşem

Kıt’anın başlığından ve divanın hattı ile söz konusu kıt’anın hattının aynı olmasından, nüshanın müstensihinin Nüzhet isimli bir şair olduğu söylenebilir. Bu yazma aslında bir “mecmu’a-i devâvîn”dir. Yazmanın 1b-58a sayfaları arasında Cem Sultan’ın Türkçe Divanı, 59b-109a sayfaları arasında Çelebi-zâde Âsım Divanı, 110b-137a sayfaları arasında da Osman Servet Divanı yer almaktadır. Divanlar arasında birer varak boşluk bırakılmıştır. Buna göre yazmada Cem Sultan’ın Türkçe Divanı ile Çelebi-zâde Âsım Divanı arasındaki 58b-59a; Çelebi-zâde Âsım divanı ile Osman Servet divanı arasındaki 109b-110a varakları boştur. Yazmanın zahriyesinde bulunan kayıt silinmiştir. Kaydın sonunda yer alan H 1190/M 1776-1777 yılı, bize göre mecmuadaki diğer divanların olmasa bile en azından Cem Sultan divanının istinsah yılıdır. Nitekim silinen ketebe kaydının altında bulunan “Târîh-i Dîvân-ı Cem Sultân” kaydı da bu düşüncemizi desteklemektedir. Yazmadaki üç divanın da aynı hat ile yazılmış olması; Sultan I. Abdülhamid’in oğlu Şehzade Mehmed’e lala olduğu için bu lakapla meşhur olan Lala İsmail Efendi’nin sultan tarafından inşa ettirilen Hamidiye Kütüphanesi’ne H 1199/M 1784-1785’te 750 kitap bağışlaması ve söz konusu kitaplar arasında bu mecmuanın da bulunuyor olması -vakıf mühründeki ibare bu kanıyı doğrular niteliktedir- dikkate alınırsa diğer iki divanın da en geç 1776-1777 ile 1784-1785 yılları arasındaki 7-8 yıllık bir zaman diliminde istinsah edilmiş olduğu ifade edilebilir.

Baş: Sübhâne men tusebbeha fi'l-berri ve'l-bihâr
Sübhâne men tuḳaddese fi'l-leyli ve'n-nehâr

Son: Meger bâr-ı cefâda ḳaldı gönlüm
Ki her laḫza çeker bâr-ı cefâyı

“Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı”

Cem Sultan divanının tenkitli metni oluşturulmak suretiyle yeni harflere aktarımı, İ. Halil Ersoylu tarafından 1979 yılında doktora tezi olarak yapılmış; söz konusu çalışma 1981, 1989 ve 2013 yıllarında da üç defa yayımlanmıştır. İlk olarak 1981'de “Tercüman 1001 Temel Eser” projesi kapsamında iki cildi sözlük olmak üzere 3 cilt hâlinde basılmış olan eserin diğer iki baskısı ise Türk Dil Kurumu tarafından yapılmıştır. İlk neşir, naşirin deyimiyle “eserin vülgarize yayımı”dır. TDK tarafından yapılan baskılar, Cem Sultan'ın Türkçe Divanı'nın “ilmî neşri” olması hasebiyle önem arz etmektedir.

Ersoylu; 9 kaside, 1 terkîb-bend, 1 terci'-bend, 348 gazel, 1 rubai, 41 muamma ve 19 müfret bulunan çalışmasında Divan'ın metnini üç asıl (Bursa Orhan-Haraççı Kütüphanesi E6 -metni kurarken esas alınan yazma-, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 5547, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 5574) üç de “gerekli görülen hâllerde başvurulmuş” (Millet Kütüphanesi, Ali Emirî 81, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail 431, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3794) olmak üzere toplam 6 nüshadan hareketle oluşturduğunu ifade etmektedir (Ersoylu 1989: XII-XIII). Mehmet Kalpaklı (1999: 34), neşir üzerine kaleme aldığı tenkit yazısında bu yazmalardan başka 5 nüsha daha saymaktadır. Münevver Okur Meriç de Cem Sultan ile ilgili mufassal çalışmasında (2006: 414-418) Kalpaklı'nın ilave ettiği 5 divan nüshasına bir nüsha daha ekleyerek toplamda 12 nüsha kaydetmektedir. Divan'ın ulaşabildiğimiz kadarıyla yurtiçi ve yurtdışı yazma eser kütüphanelerinde Ersoylu, Kalpaklı ve Okur Meriç'in vermiş olduğu yazmalarla birlikte muhtasar veya mufassal 17 nüshası bulunmaktadır. Söz konusu yazmaların künyeleri şu şekildedir:

1. Bursa Orhan-Haraççı Kütüphanesi E6.
2. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 5547.
3. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 5574.
4. Millet Kütüphanesi, Ali Emirî 81.
5. Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail 431.
6. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 3794.

7. Kayseri Râşid Efendi İl Halk Kütüphanesi 1262.
8. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revân Bölümü 739.
9. İBB Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Koleksiyonu 416.
10. Paris Bibliotheque National, Suppl. 1163.
11. Berlin Kraliyet Kütüphanesi, El Yazması Kitaplar Bölümü 129.
12. Münih Devlet Kütüphanesi, Cod. Or. 136.
13. İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Or. 7137.
14. Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 1234 (Gazeliyyat).
15. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 6890.
16. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 250.
17. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1874.

Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ının metni oluşturulurken “gerekli hâllerde başvuru” nüshalar arasında yukarıda da tavsifi yapılan “Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail 431” numarada kayıtlı yazmanın da zikredildiği görülmektedir. Nüshada sırasıyla 5 kaside (1b-6a), 1 tercî'-bend (6a-7b), 3 mütekerrir murabba (7b-9a), 5 kıt'a-i kebîre (9a-10a), 214 gazel (10a-54b) ve 60 muamma (54b-58a) yer almaktadır. Bu şiirlerden 3 mütekerrir murabba, 5 kıt'a-i kebîre, 60 gazel ve 20 muamma “Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı”nda bulunmamaktadır. Bu sayılar göstermektedir ki neşir hazırlanırken söz konusu nüsha ya görülmemiş ya da görüldüğü hâlde kullanılmamıştır. Yayın üzerine kaleme aldığı tenkit makalesinde Kalpaklı (1999: 35), neşirde bulunmayıp nüshada bulunan şiirlerden birkaç örnek vermiş; eksik bulunan bazı şiirlerin nüsha ve neşirdeki beyit sayılarını kıyaslayarak bu nüshanın metin tenkidinde neden kullanılmadığı hususuna dikkat çekmiştir.

Divan neşrinde bulunmayıp nüshada yer alan 20 muammanın olduğunu ifade etmiştik. Bu muammalardan 18'i, Münevver Okur Meriç tarafından Kayseri Râşid Efendi İl Halk Kütüphanesi 1262 numaralı yazmadan hareketle yayımlanmıştır (2006: 404-408). Sözü edilen yayımda bulunmayıp bu çalışmada incelenen nüshada yer alan 2 muamma metne dâhil edilmiş, diğerleri bu çalışmada değerlendirilmemiştir.

İncelenen nüshada, “Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı”nda bulunmayıp Cemşîd ü Hurşîd mesnevisinde bulunan şiirler de yer almaktadır. Divan neşrinde bulunmayan 3 murabbadan 1'i, kıt'aların tamamı ve 60 gazelin 27 adedi şairin Cemşîd ü Hurşîd mesnevisinde de mevcuttur. Faydalı olacağı düşüncesiyle söz konusu şiirlerin nüshada ve yayımlanmış olan Cemşîd ü

Hurşîd³ mesnevisinde hangi sayfa(lar)da bulunduğu, ilgili dipnotlarda belirtilmiş; nazım şekli, beyit/bend sayısı, vezni, matla ve makta beyitleri aşağıda verilmiştir.

[1]⁴

Nazım Şekli: Müttekerrir Murabba

Beyit/Bend Sayısı: 7 bend

Aruz Kalıbı: *me^ˆülü / me^ˆfâ^ˆîlü / me^ˆfâ^ˆîlü / fe^ˆülün*

Matla':

Çün oldı hâzân vahtidür ey sâķ^ˆî getir mey
 Bu demde eger içmez iseñ 'ömrüni yoķ şay
 İçüp diyeyüm ben daķı bu ķavli pey-â-pey
 Tâ din diridir tân tenâten tene dir ney

Makta':

Nice çekesin derd ü firâķ-ıla ğam ey **Cem**
 Demdür ki ķadeķ nüş idesin olmağa bî-ğam
 Ol şevķ-ile cân bu sözi tekrâr ide her dem
 Tâ din diridir tân tenâten tene dir ney

[2]⁵

Nazım Şekli: Kıt'a-i kebîre

Beyit/Bend Sayısı: 5 beyit

Aruz Kalıbı: *fâ^ˆilâtün / fâ^ˆilâtün / fâ^ˆilün*

Matla':

Düşeliden 'aşķ odına derdle
 Zâr u giryânam gözüm pür-nem durur

Makta':

Yaķşı 'ayş itmeyeyüm derd ile ben
 Çün kebâbum dil şarâbum dem durur

³ Burada eserin İnce (2000) ve Okur Meriç (1997) tarafından yapılan iki ayrı yayımından da faydalanılmıştır.

⁴ 8b-9a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 179; Okur Meriç, a.g.e., s. 436-437.

⁵ 9a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 154; Okur Meriç, a.g.e., s. 406.

[3]⁶**Nazım Şekli:** Kıt'a-i kebîre**Beyit/Bend Sayısı:** 7 beyit**Aruz Kalıbı:** *fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün***Matla':**

Dil-berün ' aşkı düşelden gönlüme

Kıluram derd ü ğam-ıla āh vāh

Makta':

Āh u efgān itdügüme derdle

Görinür āhum odından mihr ü māh

[4]⁷**Nazım Şekli:** Kıt'a-i kebîre**Beyit/Bend Sayısı:** 7 beyit**Aruz Kalıbı:** *mefâ' ilün / mefâ' ilün / fe' ulün***Matla':**

Olalı miḥnet-ile yārdan dūr

Cefā ile dil ü cān oldı ğamnāk

Makta':

Yüzini görmeyelden ol ḥabībūn

Olupdur cān u dil derd ile ğamnāk

[5]⁸**Nazım Şekli:** Kıt'a-i kebîre**Beyit/Bend Sayısı:** 4 beyit**Aruz Kalıbı:** *mefâ' ilün / mefâ' ilün / fe' ulün***Matla':**

Unutma beni ey meh-rüy-ı ' ālem

Bilürem ki ṭapuñdan oluram dūr

⁶ 9a-9b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 155; Okur Meriç, a.g.e., s. 406-407.⁷ 9b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 199; Okur Meriç, a.g.e., s. 459-460.⁸ 10a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 240-241; Okur Meriç, a.g.e., s. 506.

Makta':

Beni añ bārī⁹vaşluñ-ıla cānā
Ki vaşluñla olur dil mülki ma' mūr

[6]⁹**Nazım Şekli:** Kıt'a-i kebîre**Beyit/Bend Sayısı:** 3 beyit**Aruz Kalıbı:** *mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün***Matla':**

Gice sürer idük zevk ü şafālar
Niçün bugün dil ü cāndur cefāda

Makta':

Düşelden ayru yine ol periden
Ne dil ıaldı ne cān ben mübtelāda

[7]¹⁰**Nazım Şekli:** Gazel**Beyit/Bend Sayısı:** 5 beyit**Aruz Kalıbı:** *fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün***Matla':**

N'ola ben gitdümse cānā sen esen ıal sür şafā
Ben çekeyüm miñnet-i ' aşk-ıla her laħza cefa

Makta':

Miñnet ü ğam dā'imā mūnis durur **Cem** bī-dile
Hem-dem olur senden ayru baña derd ile belā

[8]¹¹**Nazım Şekli:** Gazel**Beyit/Bend Sayısı:** 7 beyit⁹ 10a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 241; Okur Meriç, a.g.e., s. 507.¹⁰ 10b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 307; Okur Meriç, a.g.e., s. 580-581.¹¹ 16a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 228; Okur Meriç, a.g.e., s. 492.

Aruz Kalıbı: *mefā'īlün / mefā'īlün / fe'ülün*

Matla':

Gönül her dem kıllur cevruñle feryād
Kimesne eylemez feryādına dād

Makta':

Cem-i miskīne raḥm eyle ki ğamdan
Cihān içinde olmaz bir nefes şād

[9]¹²

Nazım Şekli: Gazel

Beyit/Bend Sayısı: 7 beyit

Aruz Kalıbı: *fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

Matla':

Her ne cān kim zülfüne olmaz esīr
Olur āsān işi 'ālemde 'asīr

Makta':

Bulur ey meh-rū ḥayāt-ı cāvidān
Ger yoluñda ölür ise **Cem** faḳīr

[10]¹³

Nazım Şekli: Gazel

Beyit/Bend Sayısı: 5 beyit

Aruz Kalıbı: *fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün*

Matla':

Sāḳiyā şun cām-ı bāḳī kim şafā devrānıdır
N'ola devr itse ḳadeḫler çün vefā devrānıdır

Makta':

Meclis içre n'ola ey **Cem** nüş ider iseñ meyi
Çünkü şoḫbet vaḳtidür zevḳ ü şafā devrānıdır

¹² 18b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 159-160; Okur Meriç, a.g.e., s. 412-413.

¹³ 19b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 259; Okur Meriç, a.g.e., s. 527.

[11]¹⁴**Nazım Şekli:** Gazel**Beyit/Bend Sayısı:** 5 beyit**Aruz Kalıbı:** *fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün***Matla':**

Müjde ey cān kim bugün cānān gelür

Şād ol ey ten ölmüş-iken cān gelür

Makta': Dilden ey **Cem** ol peri-ruh yolına

Piş-keş cān vir ki hoş mihmān gelür

[12]¹⁵**Nazım Şekli:** Gazel**Beyit/Bend Sayısı:** 5 beyit**Aruz Kalıbı:** *fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün***Matla':**

Ölme ey cān teşnelikden āb-ı hayvān irişür

Yanma ey dil derd ile derdüne dermān irişür

Makta':Sür şafā ey **Cem** ki cānān yüzini görseñ gerek

Yime ğam ey haste-dil derdüne dermān irişür

[13]¹⁶**Nazım Şekli:** Gazel**Beyit/Bend Sayısı:** 7 beyit**Aruz Kalıbı:** *fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün***Matla':**

Sākiyā şun cām-ı cān-efzā ki cānān bundadır

Muṭribā sāzuñı pür-süz eyle sulṭān bundadır

¹⁴ 20a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 300; Okur Meriç, a.g.e., s. 572-573.¹⁵ 20a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 300-301; Okur Meriç, a.g.e., s. 573-574.¹⁶ 20a-20b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 308; Okur Meriç, a.g.e., s. 582.

Makta’:

Devlet-i bâkî bu şöhetdür ki irdüm dil-bere
 ‘Ömr-i bî-pâyân durur bu dem ki cānān bundadır

[14]¹⁷**Nazım Şekli:** Gazel**Beyit/Bend Sayısı:** 5 beyit**Aruz Kalıbı:** *fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün***Matla’:**

Gül yüzüñsüz bulmaz revnağ şehā bustānumuz
 Sen bile olmayıcağ bî-nūr olur eyvānumuz

Makta’:

Cem nice küyuñi terk itsün senüñ ey mäh-rū
 Kim iki ‘ālemde oldur ravza-i rızvānumuz

[15]¹⁸**Nazım Şekli:** Gazel**Beyit/Bend Sayısı:** 5 beyit**Aruz Kalıbı:** *fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün***Matla’:**

Gelmeyince burc-ı cāna ol meh-i tābānumuz
 Olmadı ma‘ mūr ğamdan bu dil-i vīrānumuz

Makta’:

Cem iderse bülbül-i şūrīde gibi nāleler
 N’ola çünkim gösterür yüz ol gül-i ħandānumuz

[16]¹⁹**Nazım Şekli:** Gazel**Beyit/Bend Sayısı:** 5 beyit

¹⁷ 27a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 251-252; Okur Meriç, a.g.e., s. 518-519.

¹⁸ 27a-27b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 252; Okur Meriç, a.g.e., s. 519.

¹⁹ 31b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 317; Okur Meriç, a.g.e., s. 591-592.

Aruz Kalıbı: *fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün*

Matla':

Gitmek için 'azm çünkim itdüñ ey cān el-vedā'

Bir dem ārām eylemez sensüz dil ü cān el-vedā'

Makta':

Çünkü derd ü miñnet içre koyuban gitdüñ **Cemi**

Bārī' luṭf idüp unutmā şāh-ı hūbān el-vedā'

[17]²⁰

Nazım Şekli: Gazel

Beyit/Bend Sayısı: 5 beyit

Aruz Kalıbı: *fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün*

Matla':

Gerçi kim 'azm eyledüñ gitmege ey cān el-firāk

Līkin olur ḥaste sensüz bu dil ü cān el-firāk

Makta':

Çün sefer kıldum gezerem senden ayru vāh kim

Dermendem olmaduñ²¹ derdüme dermān el-firāk

[18]²²

Nazım Şekli: Gazel

Beyit/Bend Sayısı: 6 beyit

Aruz Kalıbı: *mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün*

Matla':

Başuma geldi bir sevdā ki_anı olmaz 'ayān itmek

Belā durur 'ayān itmek ḳazā durur nihān itmek

Makta':

Çü cāndan 'aşḳına düşdi belā vü miñnet-ile **Cem**

Ser-i zülfi ḳoḳusına gerekdür cān feşān itmek

²⁰ 33a-33b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 318; Okur Meriç, a.g.e., s. 592-593.

²¹ Olmaduñ: olmadın, nüsha.

²² 34b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 92-93; Okur Meriç, a.g.e., s. 328-329.

[19]²³**Nazım Şekli:** Gazel**Beyit/Bend Sayısı:** 5 beyit**Aruz Kalıbı:** *mef'ülü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün***Matla':**

Gel ey perî ki şıdqla ben yârûnam senüñ

Zülfüñ ucında bağlu giriftârûnam senüñ

Makta':Kılsañ **Ceme** terahhum eyâ seng-dil n'ola

Bunca zamân durur ki dil-efgârûnam senüñ

[20]²⁴**Nazım Şekli:** Gazel**Beyit/Bend Sayısı:** 5 beyit**Aruz Kalıbı:** *mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün***Matla':**

Zihî devlet ki sen cânâna irdüm

Şan ölmüş cism idüm ben cânâna irdüm

Makta':N'ola **Cem** geysel başda tâc-ı devlet

Ki senüñ gibi bir sulţâna irdüm

[21]²⁵**Nazım Şekli:** Gazel**Beyit/Bend Sayısı:** 7 beyit**Aruz Kalıbı:** *mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün***Matla':**

Ne hoş sâ'at durur bu nice hoş dem

²³ 34b-35a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 161-162; Okur Meriç, a.g.e., s. 415.²⁴ 37b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 309; Okur Meriç, a.g.e., s. 583.²⁵ 37b-38a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 366; Okur Meriç, a.g.e., s.645-646.

Ki cān cānānı ile oldı hem-dem

Makta':

Ceme şun sākiyā cām-ı mey-i nāb

Ki cāndan dil-ber oldı bize hem-dem

[22]²⁶

Nazım Şekli: Gazel

Beyit/Bend Sayısı: 7 beyit

Aruz Kalıbı: *mefā'īlün / mefā'īlün / fe'ülün*

Matla':

Şük(ü)r kim müşkil işüm oldı āsān

Şük(ü)r kim derdüme bulundı pāyān

Makta':

Şük(ü)r kim zülfi dīnüm olmış-iken

Şük(ü)r kim yüzi nūrı virdi īmān

[23]²⁷

Nazım Şekli: Gazel

Beyit/Bend Sayısı: 4 beyit

Aruz Kalıbı: *fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün*

Matla':

Ey yüzi gül-berg-i ḥandān nicesin

Ey benüm derdüme dermān nicesin

Makta':

Derd ü ğam kıldı **Cemi** zār u nizār

Sensüz ey cānuma cānān nicesin

[24]²⁸

Nazım Şekli: Gazel

²⁶ 41b-42a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 176; Okur Meriç, a.g.e., s. 433.

²⁷ 42a-42b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 219; Okur Meriç, a.g.e., s. 482.

²⁸ 42b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 370-371; Okur Meriç, a.g.e., s. 650.

Beyit/Bend Sayısı: 5 beyit

Aruz Kalıbı: *fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün*

Matla':

Cân dimâğına irüp bÿy-1 vaţan

Dil diler kim görine rÿy-1 vaţan

Makta':

Hurrem olup cân-1 **Cem** sürdi şafâ

Dil şabâdan alalı bÿy-1 vaţan

[25]²⁹

Nazım Şekli: Gazel

Beyit/Bend Sayısı: 5 beyit

Aruz Kalıbı: *mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün*

Matla':

Ĥam-1 zÿlf-i nigârına giriftâr olmasun kimse

Benüm gibi o ĥâletde siyeh-kâr olmasun kimse

Makta':

İrişmeyüp nigârına bu **Cem** dîvâne-dil gibi

İlâhî miĥnet ü derde giriftâr olmasun kimse

[26]³⁰

Nazım Şekli: Gazel

Beyit/Bend Sayısı: 5 beyit

Aruz Kalıbı: *mefâ' ilün / mefâ' ilün / fe' ulün*

Matla':

Nice bir dil yana nâr-1 firâķa

Döyemez cân derd-i iştiyâķa

Makta':

N'ola ger meyl-i kÿyuñ eylese **Cem**

Ki uğratdı vaţan derdi firâķa

²⁹ 47a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 136; Okur Meriç, a.g.e., s. 383.

³⁰ 47b-48a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 376; Okur Meriç, a.g.e., s. 656-657.

[27]³¹**Nazım Şekli:** Gazel**Beyit/Bend Sayısı:** 7 beyit**Aruz Kalıbı:** *fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün***Matla':**

Āh kim hem-dem idelden baña dil-ber ğamını
İçerem sāĝar ile her gice fürķat semini

Makta':

Nice bī-bāk olur mest gözün kim **Cem**ün āh
Kaşd ider içmege zulum-ile hemīşe demini

[28]³²**Nazım Şekli:** Gazel**Beyit/Bend Sayısı:** 5 beyit**Aruz Kalıbı:** *fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün***Matla':**

Kimsin ey rūḥ-ı revān bilsem seni
Kimsin ey cān-ı cihān bilsem seni

Makta':

Senün-içün cān virürem **Cem** gibi
Kimsin ey şāh-ı cihān bilsem seni

[29]³³**Nazım Şekli:** Gazel**Beyit/Bend Sayısı:** 7 beyit**Aruz Kalıbı:** *mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün***Matla':**

Kaḍeḥ şun gördük ey sāķī bahārı

³¹ 51a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 224-225; Okur Meriç, a.g.e., s. 488-489.

³² 51b-52a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 161; Okur Meriç, a.g.e., s. 414-415.

³³ 52a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 177; Okur Meriç, a.g.e., s. 434-435.

Ki ' işret kılalum yoğdur ęararı

Makta':

Getür sâķi **Ceme** cām-ı mürevvağ

Görelüm hoş bugün rüz-ı bağarı

[30]³⁴

Nazım Şekli: Gazel

Beyit/Bend Sayısı: 6 beyit

Aruz Kalıbı: *mefā'īlün / mefā'īlün / fe'ūlün*

Matla':

Cefānuñ yoğdur ey dil-ber ęararı

Őafā-y-ıla geğür leyl ü nehāri

Makta':

N'ola **Cem** yolına terk itse cānın

Ne ęılsun oldur anuñ yoę u varı

[31]³⁵

Nazım Şekli: Gazel

Beyit/Bend Sayısı: 5 beyit

Aruz Kalıbı: *fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün*

Matla':

Yoğ diyen derd-i dil ü cān-ı nigār ayrulığı

Nice düşvār iř olur dünyede yār ayrulığı

Makta':

Olmasun kimsene **Cem** gibi nigārından ırağ

Ki ęatı müşkil imiş sevgilü yār ayrulığı

[32]³⁶

Nazım Şekli: Gazel

³⁴ 52a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 178; Okur Meriç, a.g.e., s. 435-436.

³⁵ 52b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 294-295; Okur Meriç, a.g.e., s. 567.

³⁶ 52b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 309-310; Okur Meriç, a.g.e., s. 583-584.

Beyit/Bend Sayısı: 5 beyit

Aruz Kalıbı: *mefā'īlün / mefā'īlün / fe'ūlün*

Matla':

Şafā vaḳti durur sāḳī getir mey

Ki_anuñla mürde cānı kıııuruz ḫay

Makta':

Var ise devlet-i bāḳī budur **Cem**

Ki yār ile bile nūş iderem mey

[33]³⁷

Nazım Şekli: Gazel

Beyit/Bend Sayısı: 7 beyit

Aruz Kalıbı:

Matla':

Şük(ü)r kim vuşlat-ı cānān bulındı

Dil ü cān derdine dermān bulındı

Makta':

Bi-ḫamdi'llāḫ ki bī-cān olmış-iken

Bu **Cem** miskīne yine cān bulındı

Değınilmesi gereken bir başka husus, neşirde bulunduğu hâlde nüshaya göre beyit sayısı eksiklik gösteren ve beyit sayıları aynı olsa bile neşirde bulunan beyitlerden farklı beyitler ihtiva eden manzumelerdir. Mesela neşirdeki LIV numaralı 8 beyitlik gazelin beyit sayısı nüshada da aynıdır. Ancak şiirin nüshadaki 4 beyti neşirde bulunmamaktadır veya neşirdeki beyitlerden farklıdır. Bundan başka CLXXX numaralı şiirin neşirdeki beyit sayısı 5, nüshadaki beyit sayısı 6 olmasına rağmen nüshada, neşirdeki beyitlerden farklı olan 2 beyit yer almaktadır. Neşirdeki CCXV, CCXIX numaralı şiirlerin durumu da aynıdır. Aşağıdaki tabloda söz konusu manzumelerin neşirde ve nüshada mevcut beyit sayıları verilmiştir. Ayrıca bu şiirlerden Cemşid ü Hurşid'de bulunanların beyit sayıları da tabloya dâhil edilmiştir. Sözü edilen beyitler, divan neşirinde yer almayan müstakil şiirlerden sonra “Divan Neşirinde Bulunan Şiirlerde Bulunmayan Beyitler” başlığı altında verilmiştir. Yaptığımız mukayeseye göre kaside, terci'-bend

³⁷ 53a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 367; Okur Meriç, a.g.e., s. 646-647.

ve gazel nazım şekliyle kaleme alınan toplam 21 şiirde yer alan 90 beyit neşirde bulunmamaktadır.

NAZIM ŞEKİLLERİ	Şiirlerin Divan Neşirindeki Sıra Numarası	Divan Neşirindeki Beyit/Bent Sayısı	Nüshadaki Beyit/Bent Sayısı	Cemşîd ü Hurşîd'deki Beyit/Bent Sayısı	Divan Neşirinde Bulunmayıp Nüshada Bulunan Beyit Sayısı
KASİDE	I	15	25	25	10
	II	17	25	25	8
	III	18	33	33	15
	V	27	41	41	14
TERCİ'-BEND	XI	42	54 ³⁸	55	12
GAZEL	XLVIII	6	7	-	1
	LIV	8	8	-	4
	LVI	6	9	9	3
	LXXII	5	7	7	2
	LXXIV	5	7	-	2
	CXVII	5	7	7	2
	CXXV	5	7	-	2
	CXLIII	6	7	-	1
	CLXXVIII	5	7	-	2
	CLXXX	5	6	7	2
	CCXII	5	7	-	2
	CCXV	5	7	-	3
	CCXIX	6	7	-	2
	CCLXV	8	9	-	1
CCXCIX	7	9	-	2	

³⁸ Kalpaklı (1999: 35), terci'-bendin nüshadaki beyit sayısını 56 olarak belirtmekteyse de şiir, 54 beyittir.

	CCCXLVIII	6	7	-	1
TOPLAM: 21		TOPLAM: 90			

Şiirlerde görülen bu farklar, incelediğimiz nüsha ile neşrin oluşturulmasında esas alınan yazmanın/yazmaların ayrı kollardan gelen nüshalardan istinsah edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca şairin, ekleme ve/veya çıkarmalarla daha önce yazmış olduğu şiirler üzerinde değişiklik yapmış olabileceği de söz konusudur. Zira şair, zaman içerisinde 5 beyitli bir gazeline yeni beyitler ekleyerek şiirin beyit sayısını arttırmış ya da 7 beyitli bir gazelinen bazı beyitleri çıkarma yönünde tasarrufta bulunmuş olabilir. Beyit sayısına dokunmadan mevcut beyitleri değiştirmiş de olabilir. Mürettip veya müstensihlerin, şairin divanına almadığı beyitleri ilgili şiirlere eklemiş olması da muhtemeldir. Bu ihtimalleri çoğaltmak mümkündür. Ancak şiirlerdeki değişikliklerin, beyit sayılarını arttırmak, azaltmak veya bir beyti başkasıyla değiştirmek için mi yapıldığı konusunda şu an için kesin bir hüküm vermek güçtür. Nitekim hangi varyantın şairin elinden çıkan son şekil olduğuna karar vermek hem çok zor hem de uzun mesai gerektiren bir iştir. Bu meselelerin ve söz konusu divan ile ilgili daha pek çok hususun layığıyla ele alınıp değerlendirilebilmesi için divanın tenkitli metninin ulaşılabilen bütün nüshalar görülerek yeniden hazırlanması gereklidir.

Sonuç

Başlangıcından günümüze metin neşri çalışmalarının bir sistem dâhilinde yapıl(a)madığı bilinen bir durumdur. Bir metni neşrecek kişinin sahip olduğu donanım, metin neşri ameliyesini doğrudan etkilemektedir. Özellikle muayyen kurallar çerçevesinde hazırlanmayan lisansüstü tez çalışmalarında görülen istikrarsızlık ve yapılacak işe dair yetersizlik neşredilecek metinde bazı hatalara sebep olmaktadır. Müellif hattı nüshaya en yakın metni oluşturmak amacıyla yapılan tenkitli metin ise başlı başına zor ve bu konuda ciddi birikim gerektiren önemli bir iştir. Tenkitli metnin nasıl yapılacağı hususunda bugün elimizde yetkin örnekler bulunmakla birlikte aksini gösteren örnekler de bir o kadar fazladır. Pek çok nüshası bulunan bir eserin birkaç nüshadan hareketle yapılan metin tenkidinde diğer nüshalar görülmediği için tam bir metin tenkidi yapıldığını ifade etmek güç olacaktır. Elde müellif hattı bir nüsha olmadığı müddetçe neşredilecek bir eserin bütün nüshaları metin neşri ve tenkidi için önem arz etmektedir. Bu noktada Cem Sultan'ın Türkçe Divanı'nın tam bir tenkitli metninin yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü şu an için divanın 17 nüshası tespit edilmişken ilgili neşirde bu nüshalardan sadece 6 adedinin görüldüğü belirtilmektedir ki neşirde esas alınan nüsha sayısı üçtür. Neşirde, kullanılan nüshaların hangi özellikleri sebebiyle -mesela en çok şiir bulunduran nüshalar olduğu için mi, en eski nüshalar olduğu için mi, en okunaklı

nüshalar olduğu için mi veya temini kolay olduğu için mi- seçildiği hususu açıklanmamıştır. Divanın diğer nüshalarının görülememiş olması, şüphesiz eserin çalışıldığı yıllarda yazma eser temininin neredeyse imkânsız olmasıyla doğrudan ilgilidir. Buna rağmen incelenen nüshadan hareketle divan neşrinde yer almayan kırka yakın şiir bu çalışma ile ortaya çıkarılmıştır. Dolayısıyla divanın, bütün nüshaları görülerek yapılacak yeni bir tenkitli metni, şairin divanı hakkında daha kesin veriler ortaya koyacağı için elzem görünmektedir.

Kaynakça

- AYNUR, Hatice (2000). “Cem Şairleri”. *İlmî Araştırmalar*, 9, s. 33-43.
- CANIM, Rıdvan (e-makale), (2013). “*Cem Sultan*”. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS), <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/cem-sultan>, (Erişim Tarihi: 26.08.2020).
- DİRİÖZ, Meserret (2015). *Pazarbaşı-zâde Osman Servet Dîvânı Tenkidli Basım*. Patrol Matbaacılık, İstanbul.
- ERSOYLU, İ. Halil (1981a). *Cem Sultan'ın Türkçe Divan-ı*. 3 Cilt, Tercüman Yayınları, İstanbul.
- ERSOYLU, İ. Halil (1981b). “Fâl, Falnâme ve Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultân”. *İslam Medeniyeti Mecmuası*, V(2), s. 69-81.
- ERSOYLU, İ. Halil (1989). *Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı*. TDK Yayınları, Ankara.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet (1951a). *Falnâme*. Sucuoğlu Matbaası, İstanbul.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet (1951b). *Sultan Cem*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- HORATA, Osman (2000). “Cem Şairleri: Bir Kader Birliğinin Anatomisi”. *Bilig*, 15, s. 91- 109.
- İNCE, Adnan (2000). *Cem Sultan Cemşîd ü Hurşîd*. TDK Yayınları, Ankara.
- İPEKTEN, Halûk (1996). *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*. MEB Yayınları, İstanbul.
- İPEKTEN, Halûk (2010). *Bâkî Hayatı Sanatı Eserleri*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- İSEN, Mustafa (1997).”Cem Şairleri”, *Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*. Akçağ Yayınları, Ankara, s. 164-168.
- MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (1947). *İstanbul Kitaplıkları Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu I. Cilt XII-XVI. Asır*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- KALPAKLI, Mehmet (1999). "Bahtsız Şehzâde'nin Bahtsız Divan'ı: Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı Neşri Üzerine Notlar". *Kebikeç*, S. 7-8, s. 34.
- KARABIYIK, Edibali (2018). "Cem Sultan'ın Muhiti ve Cem Şairleri". *Cem Sultan ve Dönemi*, (Editörler: Bilal Kemikli-Olcay Kocatürk), Bursa: Osmangazi Belediyesi, s. 93-101.
- KILIÇ, Filiz. (e-kitap), (2018). *Âşık Çelebi Meşâ'irü's-Şu'arâ*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036.asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0>, (Erişim Tarihi: 21.09.2020).
- KÖKSAL, M. Fatih. (2012). "Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler". *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, Kesit Yayınları, İstanbul, s. 63-81.
- KUT, Günay. (1993). "Cem Sultan". TDV İslam Ansiklopedisi, C. 7, s. 284-286.
- OKUR MERİÇ, Münevver. (1991). "Cem Sultan'ın Yeni Bulunan Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultan Adlı Eseri". *Tarih ve Toplum*, XVI(96), s. 24-27.
- OKUR MERİÇ, Münevver. (1997). *Cem Sultan Cemşid ü Hurşid (İnceleme-Metin)*. Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- OKUR-MERİÇ, Münevver. (2006). *Sultan Cem Hayatı-Esareti-Edebî Kişiliği Eserleri-Şiirleri*. Kişisel Yayın, Ankara.
- OKUR MERİÇ, Münevver. (2010). "Meşâ'irü's-Şu'arâ'da Sultan Cem'le İlgili Yanlış Bilgiler". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 4, s. 59-66.
- ÖZTEKİN, Özge. (2010). *Çelebizâde Âsım Divan*, Ürün Yayınları, Ankara.
- TOKMAK, A. Naci. (1976). *Şerh-ı Hâl-i Sultan Cem ve Tashîh u Tahlîl-i Dîvân-ı Farisî-i Ū*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tahran.
- YAVUZ, Kemal (2017). "Fergistan'da Ağlayan Bir Şair: Ölümünün 515. Yılında Cem Sultan". *Bir Ömrün Yazıları-II*, Nizamiye Akademi, İstanbul.
- YILDIRIM, Yusuf (2018). "Cem Sultan'ın Hayatı", *Cem Sultan ve Dönemi*. (Editörler: Bilal Kemikli-Olcay Kocatürk), Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, s. 67.
- YİĞİTEROL, Ömer Faruk (2018). "Fâl-nâme-i Cem Sultan". *Cem Sultan ve Dönemi*, (Editörler: Bilal Kemikli-Olcay Kocatürk), Osmangazi Belediyesi, Bursa, s. 197-203.

I. Divan Neşrinde Bulunmayıp Nüshada (Lala İsmail 431/1) Yer Alan Şiirler

METİN³⁹

MURABBA'ĀT

[1]⁴⁰

fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün

1. 'Aşkuña düşeliden ey ruhı bedr ay gönül
Oldı derd ü ğam-ıla 'āleme rüsvāy gönül
Niçe kim uyma didüm eslemedün hāy gönül
Vāy gönül hāy bu gönül vāy gönül vāy gönül
2. Her nefes cān u dile dil-ber ider cevr ü cefā
İtmedi 'ālem içinde baña bir lahza vefā
'Aşkuña tolaşalı sürmedi dil zevk ü şafā
Vāy gönül hāy bu gönül vāy gönül vāy gönül
3. Kaşd ider cān u dile dem-be-dem ol yār dirīġ
Oluram derdle 'ālemde yine zār dirīġ
İtmedi hiç teraḥḥum dile dildār dirīġ
Vāy gönül hāy bu gönül vāy gönül vāy gönül
4. İçerem her gice fūrkat semini sāġar ile
Toġradı baġrumı miḥnet dikenı ḥancer ile
Bir nefes olmadı hem-dem bu gönül dil-ber ile
Vāy gönül hāy bu gönül vāy gönül vāy gönül

³⁹ Metinde klasik transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır. Musammatlarda her bende, beyitlerle yazılan nazım şekillerinde de her beyte ayrı ayrı sıra numarası verilmiştir. Metinde mahlaslar koyu dizilmiş; şiirlerde anlam, vezin, kafiye ve gramer hususiyetleri açısından eksik ve/veya hatalı görülen kısımlar tamamlanarak/düzeltilerek köşeli ayraç [ ] içinde gösterilmiştir. Manzumeler, nüshadaki sırasına göre dizilmiş; her nazım şekli kendi içinde sıralanmıştır. Şiirlerin başlıkları metinde koyu ve büyük harflerle dizilmiştir. Vezinle ilgili durumlarda M. Fatih Köksal'ın (2012) ilgili makalesindeki önerilerine uyulmaya çalışılmıştır.

⁴⁰ 7b-8a.

5. Kıldı 'ālemlere şevküñ beni rüsvā n'ideyin
 Düşdi göñlüme yine bir ıurı sevdā n'ideyin
 'Aşka tanışmaz idüm ben dağı illā n'ideyin
 Vāy göñül hāy bu göñül vāy göñül vāy göñül
6. Olmadı 'ālem içinde şanemā şād göñül
 Zülfüne bağlanalı olmadı āzād göñül
 Leşker-i ğam yıkalı olmadı ābād göñül
 Vāy göñül hāy bu göñül vāy göñül vāy göñül
7. 'Aşkuña olalıdan hāne-i dil mesken ü cā
 Dermend oldı yürür bulmadı derdine devā
Cem kime kıla şikāyet dil elinden 'acebā
 Vāy göñül hāy bu göñül vāy göñül vāy göñül

[2]⁴¹

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

1. Olmadı vīrāne dil ābād elinden düstuñ
 Olmadum vaşl-ıla bir dem şād elinden düstuñ
 Kime feryād ideyüm feryād elinden düstuñ
 Āh elinden düstuñ feryād elinden düstuñ
2. Zülfinüñ zencirine bağlar beni dīvāneveş
 Yüzünüñ şem'ine düşüp yanaram pervāneveş
 Gice gündüz gözlerümden yaş açar dür-dāneveş
 Āh elinden düstuñ feryād elinden düstuñ
3. Kanda kim bir ħar-mizāc ağıyār bulsa yār olur
 Ağlamağdan her dü çeşmüm çeşme vü bınar olur
 Ol cefādandur ki dā'im dil ü cān bīmār olur

⁴¹ 8a-8b.

Āh elinden dūstuñ feryād elinden dūstuñ

4. ‘Ālem içre çekmişem derd ü firākın ben ğarīb
Hā sürer zevķi kıatında dil-berüñ ol seg raķīb
Aĝladuĝuma benüm şād oluban güler ħabīb
Āh elinden dūstuñ feryād elinden dūstuñ
5. Vaşlı ile bir nefes dil-ber beni şād itmedi
Derd ü ğamdan göñlümi bir laħza āzād itmedi
Müdde‘īyi yād ider hergiz beni yād itmedi
Āh elinden dūstuñ feryād elinden dūstuñ
6. Derdini dil-ber baña kim dem-be-dem hem-dem kıılır
Ol cefā-y-ıla hemīşe çeşümümi pür-nem kıılır
Beni dūr idüp raķībi kendüye maħrem kıılır
Āh elinden dūstuñ feryād elinden dūstuñ
7. Dil-berüñ vaşlına ey **Cem** bulmaduñ çün dest-res
Olmaduñ ‘ālem içinde şād u ħurrem bir nefes
Aĝlamaķdan her dü çeşmüñ oldı Nīlī vü Aras
Āh elinden dūstuñ feryād elinden dūstuñ

ĠAZELİYYĀT

ĤARFŪ'L-ELİF

[1]⁴²

fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilātün / fe‘ ilün

1. Hey ne bī-dīn imiş ol çeşm-i siyāhuñ şanemā
Kasd-ı cān u dil ider her nefes ey māh-liķā

⁴² 10b-11a.

2. Her ne cāna kim ata ğamzelerüñ tîr-i belā
Cümlesin rāst atar eylemeyüp hîç haṭā
3. ‘Aşkuñuñ yolına cān virene ey şāh-ı cihān
Ne revādur ki hemîşe kılasın cev̄r ü cefā
4. Mülk-i ‘ālem benüm olursa ṭapuñsuz ey yār
Ka‘be yüzüñ haḫı-çün dil bulamaz anda şafā
5. Āh kim ḫaste olupdur dil ü cān derdüñle
Kimse dermān bulamaz ger lebüñ itmezse devā
6. Şād olmadı gönül ‘aşkuñ elinden n’ideyüm
Kılmadıñ hîç teraḫḫum şanemā hîç baña
7. Yār yolına gel ey **Cem** dil ü cān terkin kııl
N’ola bu yolda kıılursañ bu kadar nesne fedā

ḤARFŪ’L-BĀ

[2]⁴³

fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün

1. Fūrḫatüñden ‘ā’id oldı baña bir derd ey ḫabīb
Kim lebüñden özge dermān yoḫ durur didi ṭabīb
2. Zülfüñüñ bendin yine çözmüş gibi bād-ı şabā
Kim mu‘aṭṭar eyledi dünyāyı bu dem müşg-i ṭīb
3. La‘line ḫaşd itme yāruñ ey raḫīb-i seng-dil
Kim dişüñe ṭaşdan özge nesne görünmez naşīb

⁴³ 11b.

4. Gül yüzünüñ hasretinden dil-berā derd ile āh
Cān u dil feryād kıılır her nefes çün ‘andelīb
5. Çünkü ğamzeñ tīĝ-ı hūn-rīzin çeker kan almağa
Ey ‘aceb kıurtara mı cānını andan **Cem** ğarīb

ḤARFŪ’T-TĀ

[3]⁴⁴

mef’ ūlü / mefā’ ilü / mefā’ ilü / fe’ ūlün

1. Mestāne gözüñ baĝrumı pür-hūn ider ey dost
Hem ‘aks-i ruħuñ yaşımı gülgün ider ey dost
2. Bir ben degülem ‘aşk-ıla dīvānelik eyler
‘Aşkuñ niçe ‘ākılleri mecnūn ider ey dost
3. Şol deñlü gönül ‘aşkuñ ile çekdi cefāyı
Ki ağlasa kan ‘ālemi meşhūn ider ey dost
4. Şayd itmek-içün bu dil-i miskīnümi benden
Çeşm-i siyehūñ sihr ile efsūn ider ey dost
5. Şirīn-lebūñüñ şevkine **Cem** cānını viridi
Göñlin⁴⁵ saçuñuñ fikrle meftūn ider ey dost

[4]⁴⁶

fā’ ilātün / fā’ ilātün / fā’ ilātün / fā’ ilün

1. Bend-i zülfünden dil ü cān bulmadı hergiz necāt
Gör neler getiriserdür başuma bu kā’ināt

⁴⁴ 12b.

⁴⁵ göñlin: gönülün, nüsha.

⁴⁶ 13a. Bu gazel ile neşirdeki XXIII numaralı gazel arasında önemli benzerlikler bulunmakla birlikte divandaki şiir *fā’ ilātün / fā’ ilātün / fā’ ilün* kalıbında yazılmıştır.

2. La' line kaçd idicek zülfine tolaşsañ n'ola
Kim karañuda bulunur ey gönül āb-ı hayāt
3. 'Aşkuñuñ yolında cānā olmışam şöyle faķīr
Müsteħaķķam vir baña bir buse la' lüñden zekāt
4. Kaşlaruñı seyr idüp tezvīr-i da' vā-y-ıla āh
Getürür haţtuñ senüñ cān kaçdına müşgīn berāt
5. **Cem** faķīre⁴⁷ leblerüñden irgür ey 'İsā- nefes
Hasretüñle her kaçan kim bula 'ālemde vefāt

ḤARFŪ'D-DĀL

[5]⁴⁸

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

1. Zülf-i şeb-rengüñ yaķaldan āteş-i ħüsnüñde 'ūd
Tıtdı ser-tā-ser yüzünñ çevresin ey māh dūd
2. Kaşınuñ miħrābını göster baña luţ eyleyüp
Kim dil ü cāndan kılam ol secdegāha ben sücūd
3. Nāle vü āh eylemekdür derd-i dil-berle müdām
İncelüp büküldi çün bir kıla döñdi bu vücūd
4. Zülfüñe bend eyleyelden bu dil-i vīrānumı
Eylemez pend ü naşīhat bu ben-i miskīne sūd
5. Secde itdügi budur **Cem** yüzüñi görüp begüm
Ka' beyi gören kimesne kılor elbette sücūd

⁴⁷ faķīre: faķīri, nüsha.

⁴⁸ 16a-16b.

ḤARFŪ'R-RĀ

[6]⁴⁹

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

1. Dil-berā senden baña ğam ŧimdi mi olduğı var
Ol sebebden gözlerüm nem ŧimdi mi olduğı var
2. Künc-i miḥnetde muḳīm olup geyüp ğam ḥırkasın
Senden ayru baña bu dem ŧimdi mi olduğı var
3. Beni yad idüp raḳīb-i yād kılsañ n'ola kim
Müdde'ī ḳatuñda ḥurrem ŧimdi mi olduğı var
4. Ey gönül ğam yime ger saña gülerse ḥār u ḥas
'Āşıḳa ḥande_itme 'ālem ŧimdi mi olduğı var
5. Didi ey meh ḥasretünden niçe ğam çekem didi
'Āşıḳ olana ğam ey **Cem** ŧimdi mi olduğı var
6. Derd ü miḥnet ḥāne hem-dem gönlüme ḥasret enīs
Baña ğam her laḥza hem-dem ŧimdi mi olduğı var

[7]⁵⁰

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

1. Dil-berā derdün hemīşe cānuma hem-dem durur
Ol sebebdenür ki çeşmüm ḳan-ıla pür-nem durur
2. Nice bülbül gibi dil efgān u zārı kılmason
Kim raḳīb-i zāğ her dem sen güle maḥrem durur

⁴⁹ 17b.

⁵⁰ 22a.

3. Raḥm it ey dil-ber bu ğamgīn gönlüme kim her nefes
Hem-dem-i derd ü belā vü mūnis-i hem ğam durur
4. N'ola ger cevri ü cefā eylerseñ ey meh-rū baña
Kim senüñ cevri ü cefāñ-ıla gönül ḥurrem durur
5. Gerçi cevri dil-berā çok eyledün ben ḥasteye
Līk 'aşkuñ gönlüm içinde inen muḥkem durur
6. Leblerün vaşfin işitse āb olur yāḳūt-ı nāb
Şaçlaruñ ḳatında müşg-i Çīn hem mülzem durur
7. Merve ḥaḳḳı-çün dil-i **Cem** görmeyüp bir dem şafā
Ka'be yüzün ḥasretinden gözleri Zemzem durur

[8]⁵¹

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

1. Zülfün ol sünbül durur kim āfitāb üstindedür
Dişlerün ol lü'lü' kim yāḳūt-ı nāb üstindedür
2. Sen perī ile görelden ol raḳīb-i dīvi ben
Bu dil-i āşüfte derd ü izḫrāb üstindedür
3. Fürḳatünle şol ḳadar aḳdı ki baḫr oldı yaşum
Gözlerüm mānend-i zevraḳdur kim āb üstindedür
4. Boynuma ḫaḳmağ-içün şāhā kemend-i 'anberīn
Dā'imā zülf-i siyāhuñ pīç ü tāb üstindedür
5. N'ola ger cān u dile raḥm ider iseñ ey ḫabīb

⁵¹ 23a-23b. Bu şiirin ilk beyti ile neşirdeki LXXV numaralı şiirin ilk beyti aynı, diğer beyitler tamamen farklıdır.

Kim firāk u derdle dā'im 'azāb üstindedür

6. Baña cevır itme iñen hüsñüne mağrūr oluban
Kā'inātuñ hāli çünkim inqılāb üstindedür
7. Ger yıķarsañ n'ola cevürñle **Cem**'üñ göñlini kim
Lā-cerem ma'mūr olan āhir harāb üstindedür

[9]⁵²

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

1. Ğamzeñ oqından şı dil kim çäkdür
Derd ü ğamdan tā ebed bī-bäkdür
2. Mār-ı zülfüñ zehrini nüş idene
Büse-i la'l-i lebüñ tiryäkdür
3. Göñlümi şayd eyledüñ zülfüne aş
Şayd-ı dil aşmağa çün fitrākdür
4. Dūd-ı āhumdur ki oldı aşikār
Bu görünen şanma ki eflākdür
5. Cür'a-i cām-ı lebüñden şun **Cem**'e
Cür'a dā'im çün naşīb-i hākdür

ĤARFÜ'S-ŞİN

[10]⁵³

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

1. Zülf-i müşğini yine ol mäh zencir eylemiş
Ya'nı ben dīvāneyi tıtmağa tedbir eylemiş

⁵² 24b-25a.

⁵³ 29a-29b.

2. Bağına zaḥm urmağ-ıçün dā'imā ben ḥastenüñ
Kaşlarını ya kı lup kirpüğini tır eylemiş
3. Öldürürem dir imiş seni işitdüm ol ḥabīb
Bilmezem n'itdüm aña kim yine te'ḥīr eylemiş
4. Kānını nā-ḥaḳ yire ben bendenüñ dökme klige
Zülfüñ ü kaşuñ biri biriyle el bir eylemiş
5. N'ola cev̄ ile cefā vü ğam çekersem rüz u şeb
Ḥaḳ te'ālā bu işi çün baña taḳdīr eylemiş
6. Boynına urmağı-y-ıçün bu dil-i miskīnümüñ
Zülfini ol māh-rū gör nice zencīr eylemiş
7. Şol kadar derd ü belālar **Cem** çeker her laḫza kim
Toprağın güyā Ḥudā derd ile taḥmīr eylemiş

ḤARFŪ'Ṭ-Ṭİ

[11]⁵⁴

mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilün

1. Yüzünde çün belürdi senüñ ey nigār ḥaṭ
Ol ḥaṭdan eyler 'ālem içinde_iftihār ḥaṭ
2. Ḥaṭtı irişdi ise n'ola ğam yime göñül
Kim gülsitān içinde biter sebzēzār ḥaṭ
3. Mu'ciz degül mi gün yüzüñ üstinde ey perī

⁵⁴ 30b.

Bir yirde gösterür yine leyl ü nehâr haṭ

4. Yüzünde haṭṭuñı⁵⁵ gören ey meh-liḳâ didi
Tutdı güneş yüzini yine ebrvâr haṭ
5. Zülfüñ eline micmer alup gezdürür şehâ
Hüsnüñ ḥarimine olalı perdedâr haṭ
6. Müşg-i Hıṭâ gibi bu cihân içini tamâm
Güldürdi hoş koḥuyla ol müşgbâr haṭ
7. Rûz u şeb ağla derd ile ey Cem figân idüp
Ki_ oldı yüzinde ol şanemüñ âşikâr haṭ

ḤARFÜ'L-ĞAYN

[12]⁵⁶

fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün

1. Dil-berâ cân ḳaşdına ğamzeñ çeker her laḥza tîĝ
Ol sebepden gözlerüm ḳan aḳıdur mânend-i miĝ
2. Çeşm-i hün-rizüñ yine tîr ü kemân aldı ele
Öldüriserdür beni ' âlemde bildüm vâ dirîĝ
3. Görse tûbâ boyuñı şalındıĝuñ vaḳtin şehâ
Başın aşıĝa şalup şermende_ olur serv-i sitîĝ
4. Gün yüzüñ şem' ine yanardı cihân pervânevâr
Ger cemâlünden zuhür itse senüñ bir zerre tîĝ
5. Dil-berâ cânın cefâdan raḥm idüp ḳurtarmadıñ

⁵⁵ haṭṭuñı: haṭṭını, nüsha.

⁵⁶ 32a-32b.

Öliser beñzer ğam-ı ' aşkuñla **Cem** miskīn dirīĝ

ḤARFŪ'L-LĀM

[13]⁵⁷

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

1. Dem mi vardur kim ğamuñdan cān u dil pür-ḥün degül
Ya ruḥuñ şevķi ile her dem yaşum gülgün degül
2. N'ola derdüñ ile ger dīvāne olsam dil-berā
Dil mi var kim ' aşkuñ-ıla dā'imā mecnün degül
3. Ḳadd-i mevzūnına dildāruñ raķībā kıлма қаşd
Çün bilürsin ṭab' -ı nā-mevzūnuñı mevzūn degül
4. Nāfe-i Çin saçlaruñ katında cānā ḥākdür
Siḥr-i Bābil gözleruñ siḥri katında_efsün degül
5. Қаşlaruñ yasına **Cem** ḳurbān olaldan ey perī
Tir ü ğamzeñ cān u dilden bir nefes bīrūn degül

[14]⁵⁸

mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün

1. Demidür şun beri sāķi belābil
Ki ḳomaz cān u dilde ol belā bil
2. Gülistān-ı ruḥuñdan olalı dūr
Fiĝān eyler dil ü cān çün belābil
3. Çü ğamdur āḥiri her şādliĝuñ

⁵⁷ 35b. Bu şiirin birinci ve dördüncü beyitleri ile neşirdeki CXCIV numaralı şiirin üçüncü ve dördüncü beyitleri arasında benzerlikler bulunmaktadır.

⁵⁸ 35b.

Cihān şādīlġm pes sen belā bil

4. Firāḡ u ḡasretūnden ey dil-ārām
Çeker cān u göñül zehr-i helāhil
5. **Cem**'e ey meh niçün raḡm eylemezsın
Ki boynına taḡar zūlfūñ selāsıl

ḤARFŪ'L-MĪM

[15]⁵⁹

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

1. Olalı derd ü ġamuñla zār zār ey dūstum
Kākülünden n'ola olsam tārūmār ey dūstum
2. Ol raḡīb-i rū-siyehle baña ḡarşu dem-be-dem
Şalınup itme telaḡḡuf zīnhār ey dūstum
3. N'ola çāker olsa 'anber müşġ-ile zūlfeynüñüñ
Kim şaçuñdan eyler anlar iftiḡār ey dūstum
4. Ḥüsnüñüñ gencine kim el şuna zūlfüñle ḡaḡuñ
Şan tılısm olup gözedür mūr u mār ey dūstum
5. Bulamaz fırsat ki **Cem** yolına cān terkin ḡıla
Başına gör ne getürdi rüzigār ey dūstum

[16]⁶⁰

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

1. Kūyuñ oldı çünki Cennātü'n-na'īm
Cenneti n'eyler olan anda muḡīm

⁵⁹ 37b.

⁶⁰ 38b.

2. Būy-ı müşg-ile ʔolar cümle cihān
Zūlfūñe uğrayıca bād-ı nesīm
3. Fūrkat ü derdüñle senüñ her nefes
Gözlerüm yaşı olur baħr-ı ‘azīm
4. Kūyuñ içinde raķibi ʔoma kim
Cennete lāyık degül dīv-i racīm
5. Rāh-ı ‘aşķuñdan beni ayurmasun
Ki_ol durur baña Şırāt-ı müstaķīm
6. Cānuma ʔaşd eyledüñ cānā benüm
Ķanı aramızdaki ‘ahd-i ʔadīm
7. Raħm ʔıl **Cem** bendeñe ey şāh kim
Ayrulaldan senden olupdur saķīm

[17]⁶¹

mefā‘ īlün / mefā‘ īlün / fe‘ ūlün

1. Ķılur dil-ber baña derdini hem-dem
Olur ʔan ağlamakdan gözlerüm nem
2. Nice ʔan olmasun cān u göñül kim
Raķīb olur saña her laħza maħrem
3. Ne deñlü cevri derseñ ben ĝarībe
Olur göñlümde ‘aşķuñ daħı muħkem

⁶¹ 38b.

4. Beni şormağa geldükçe habībüm
Direm cān u gönülden hayr-mağdem
5. Firāk u hasretüñden gice gündüz
Cem'üñ her laḫza olmaz gönli bī-ğam

[18]⁶²

mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün

1. Kerem kıl baña raḫm it ey dil-ārām
Eger kılmaz iseñ itmez dil ārām
2. Ruḫ u zülfüñ ğamından şöyle bil kim
Yanaram şem' veş her şubḫla şām
3. Tolaşaldan senüñ zülfüñe cānum
Adım yirde şanur kim var durur dām
4. Lebüñ şevkiyle cānı terk idersem
Buluram 'ālem içre bir eyü nām
5. Görelden dāl zülfüñi **Cem** ey dost
Firākuñla olupdur ḫaddi çün lām

ḤARFÜ'N-NÜN

[19]⁶³

mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün

1. Ğam-ı dildāra şabr olmaz gidelüm bārī şehrüñden
Çü dil uşandı cebr olmaz gidelüm bārī şehrüñden
2. Cefāñla oldı dil pür-ğam ne m ümkin diñleme bir dem

⁶² 38b-39a.

⁶³ 40b.

Çü aġyār eyledüñ maḥrem gidelüm bārīḫehrüñden

3. Saña irse dilüm yigdür ger irmezse dilem yigdür
Bu dirlikden ölem yigdür gidelüm bārīḫehrüñden
4. Göñül her dem çeker miḫnet görür derd ü ġam u zaḫmet
Cihānda bulmadı rāḫat gidelüm bārīḫehrüñden
5. Saña aġyār yār oldı göñül bīmār u zār oldı
Cihān başuma ḫar oldı gidelüm bārīḫehrüñden
6. İşümdür nāle vü zārı senüñle görüp aġyārı
Ne vaḫte dek kılam zārı gidelüm bārīḫehrüñden
7. **Cem**'üñ göñlini bil her dem yıkar cānā sipāh-ı ġam
Raḫīb it olmadan ḫurrem gidelüm bārīḫehrüñden

[20]⁶⁴

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

1. Dil-berā la' lüñ meyin şun derde dermān ideyin
Niçe bir hecrüñ elinden baġrumı ḫan ideyin
2. Kūyuñ içre miḫnet ü derd ile cān irdi lebe
Ölmez isem çıḫayum 'azm-i beyābān ideyin
3. Leblerüñ cāmından içür luḫf idüp bir cür' a kim
Mest olup 'aşḫuñ yolında cānı ḫurbān ideyin
4. Ey şanem luḫf eyleyüp baş yüzüm üzre bir ḫadem
Kim gözümden pāyuña la'l ü dür efşān ideyüm

⁶⁴ 41a.

5. Tāze tutmaq için ey meh-rū yüzün gülzârını
Yaşımı derd ü ğam-ı ʿaşkuñla bārān ideyin
6. Şol kemān-ebrūlaruñ cānā ne deñlü atsa tîr
Şād olup aña hedef dā'im dil ü cān ideyin
7. **Cem** nice bir ʿaşkuñuñ derdini çeksün vaqtidür
Dil-berā la' lüñ meyin şun derde dermān ideyin

[21]⁶⁵

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

1. Cānumuñ qaşdına cānā yā qaşuñ qurar mısın
Zulmle ʿālemde bir ʿādet yeñi qurar mısın
2. Baña didi yār vaşlumdan umar mısın naşîb
Ben dağı didüm şehā kim şayruya şorar mısın
3. Nice kim öldürmeyem ben ol raķîb-i kâfiri
Kim baña işler ider ol seg gibi görür misin
4. Ben nigār ile buluşdum işte senüñ raĝmuña
Ey raķîb-i kelb-i ebter sen dağı ürür misin
5. Hışm idersin tırmadan her dem-be-dem şāhā meger
Cem ğarîbi derd-ile dergāhdan sürer misin

[22]⁶⁶

mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün

1. Eger bî-cān olursa ten cefādan

⁶⁵ 41a-41b.

⁶⁶ 42a.

Yüzüm döndürmezem ol meh-liqādan

2. Nigāruñ ʿ aşkı yolında hemīşe
Belā yigdür baña zevk ü şafādan
3. Niçün yüz döndürem dil-ber gamından
Ki kaçmaz kimseler luṭf u vefādan
4. N'ola ğamzeñ oḳı zaḥm ura cāna
Ki zaḥmı cānuma yigdür devādan
5. Ḥabībūñ ʿ aşkı ile ölmeyince
Uşanmaz bu **Cem**-i miskīn belādan

ḤARFŪ'L-VĀV

[23]⁶⁷

mef' ūlü / mefā' ĩlü / mefā' ĩlü / fe' ūlün

1. Raḥm eyle baña vaḳtidür ey dil-ber-i meh-rū
Kim cānuma ḳaşd eyledi şol ğamze-i cādū
2. Yüzüñde görelden şanemā zülf-i siyāhuñ
Oldı dil ü cān zevkle ol sünbüle baḒlu
3. Zülf-i siyeh-i müşg-feşānuñ ḳoḒusını
Şermende olur tıyar-ısa sünbül-i ḥoş-bū
4. Çeşmüñ nice cādū-şıfat āhū durur ey dost
Kim şır şıkar itmege ḳaşd eyler ol āhū
5. Bir kıbleye daḒı şanemā egememiş baş

⁶⁷ 43a-43b.

Qıble olalı ehl-i niyāza o dü ebrū

6. Boyuñı çemende göricek ditreye ‘ar‘ ar
Vaşfin⁶⁸ dişüñüñ işidicek āb ola lūlū
7. Raħm eyle **Cem**-i ħasteye ey dost ki ğamdan
Her dem aqıdur gözleri yaşın nitekim cū

ḤARFŪ’L-HĀ

[24]⁶⁹

mefā‘ ĩlūn / mefā‘ ĩlūn / fe‘ ũlūn

1. Qılur derdūñle dil feryād u nāle
Niçün raħm eylemezsın sen bu ħāle
2. Elif qaddüm büküldi lāma döndi
Düşelden bu gönül ol zülf-i dāle
3. Yüzüñ ğarq-ı ‘araq olduqça şankim
Tutar berg-i gül-i ter üzre jāle
4. Cihānuñ miħnetinden ey kamer-rū
Tenüm inceldi uş döndi hilāle
5. Getürdügi içün zülfüñ қоhusın
Virürdüm cān u dil bād-ı şimāle
6. Dişüñ vaşfin işitse āb oladur
Gelür haclet ruħuñdan verd-i āle
7. Eger şāh-ı cihāndan himmet olsa

⁶⁸ Vaşfin: Vaşfuñ, nüsha.

⁶⁹ 44b.

Cem'ün şî'ri irişürdi kemâle

[25]⁷⁰

mefâ'îlün / mefâ'îlün / fe'ülün

1. Cemâlün berg-i güldendür sirişte
Hâtuñ üstinde 'anberden nüvişte
2. Raķīb-ile yürime ey melek sen
Ki itüñ katına gelmez firişte
3. Ser-i kūyuñ durur cennetden a' lā
Ki _anı gören nazār kılmaz behişte
4. Maħbbet toħmını ekdün gönülde
Ki zîrā kâni'üm bu kār u geşte
5. N'ola ey **Cem** çekerseñ derd ü miħnet
Ezelden oldur alnuñda nüvişte

[26]⁷¹

fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün

1. Vireliden dîn ü imān zülfüñe
Pây-best oldı dil ü cān zülfüñe
2. Görelı meydān-ı ħüsn içre seni
Başum uş tōb oldı çevgān zülfüñe
3. Gönlüm aldı kaçd-ı cān itmek diler
Hey degül bi'llāh ey cān zülfüñe

⁷⁰ 45a.

⁷¹ 45a-45b.

4. Cān perīṣān oldı bulmaz cem' iyet
Dil virelden bu perīṣān zülfüñe

4. **Cem** gönülden virdi ' aql u cānını
Ey yüzi gül-berg-i ḥandān zülfüñe

[27]⁷²

mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün

1. Lebünün lezzeti yokdur şekerde
Şaçunuñ koḥusu yok müşg-i terde
2. Gören didi senün-çün ey kamer-ruḥ
Peridür görünür şekl-i beşerde
3. Şanasın müydur kim baḫduḡumca
Kimerde görünür bilün kemerde
4. Siper ḡamzeñ oḡına oldı sinem
Geçer cāndan velī ṭurmaz siperde
5. Ruḥ u zülfün ḡamından **Cem** hemişe
Kılur āh u fiḡān şām u seherde

[28]⁷³

mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün

1. Olur cānum saña her laḫza bende
Yalıñuz cān degüldür bile ben de
2. Fedādur ey şeh-i ' ālem yoluña
Dil ü cānum daḫı ne varsa bende

⁷² 45b.

⁷³ 46a.

3. Çeker 'aşkuñla cānum derd ü miḥnet
Velī yoḡdur teraḥḥum ḥiç sende
4. Lebūnden ötünür la' l-i Bedaḥşān
Şaçuñ eyler ḥacil müşgi Ḥoten'de
5. Eger vaşlına irmek diler iseñ
Eyā **Cem** yār için başm ḳo sen de

[29]⁷⁴

mefā' īlün / mefā' īlün / mefā' īlün / mefā' īlün

1. Benefşe sünbülün cānā görelden oldı dem-beste
Başını aşāğa şalup olur nergis gibi ḥaste
2. Neden ġamzeñ kıılır cānā baña cevır ü siyāsetler
Bilürsin 'ālem içinde ḳalem dīvāneye nīste
3. Demidür ey şeh-i 'ālem ki raḥm eyleyesin baña
K'olur her dem dil ü cānum senün zülfüne pā-beste
4. İrişüp vaşluña kıılır senünle zevḳ ü 'işretler
Ḥuceste-ḥālī' olanlar cihān içinde peyveste
5. **Cem**'e raḥm eyleyüp şāhā n'ola luḥfuñla şād itseñ
Ki derdünle senün her dem olur cān u dili ḥaste

[30]⁷⁵

mefā' īlün / mefā' īlün / fe' ūlün

1. Gönül ḥālünü 'arz eyle ḥabībe

⁷⁴ 46a.

⁷⁵ 46a-46b.

- Ki derd ıssı açar derdin ıtabıbe
2. Meger şaıuına uıradı řabā kim
Cihān oldu mu' aııtar müşg-i ııbe
3. Çü senden derd ü ğam durur naşıbüm
Gönülden rāzıyam ben bu naşıbe
4. Neden dā'im baıa cevr ü cefālar
Kılursın dürlü ihsān ol raııbe
5. Raııbi hoş ğörüp redd itdi beni
Ne kıldum bilmezem ben ol ğabıbe
6. Hemışe ğül yüzün medğ itmek-içün
Oluram hem-nefes ben ' andelıbe
7. Eyā **Cem** bı-tekellüf yāra varmaıı
Degül midür sa' ādet ben ğarıbe

[31]⁷⁶

mefa'ılün / mefa'ılün / fe'ülün

1. Yüzün ğördi dil ü cān geldi vecde
Kılur mest oluban şaıuına secde
2. Bu ğamğın ğönlüme rağm eyle řāhā
Niçe bir aşasın ol zülf-i kecede
3. N'ola şapuına eylersem sücüdi
Tavāf eyleyen eyler secde ğacda

⁷⁶ 46b.

4. ' Aceb midür eger dīvāne olsam
Yüzüñ gördi çü cānum geldi vecde
5. Gönülden **Cem** kapuña kul olaldan
Dilemez kim ire 'ālemde mecde

[32]⁷⁷

fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün

1. Dil-berā ğamzeñ oķı her dem irer cānumuza
Raħm it ey dost iñen gerçi bizüm ķanumuza
2. Dil ü cān yoluña iřār iderüz ger gelesin
Bir ķadem-rence ķılup külbe-i aħzānumuza
3. Bir nażar görse-y-idük ayağına yüz sürüben
Cān fedā ider idük ol meh-i tābānumuza
4. Aldı hışm-ıla gözüñ tır ü kemānını dirīğ
Şöyle beñzer ki yine ķaşd idiser cānumuza
5. Ne revādur ki eyā řāh-ı cihān her şeb ü rüz
Ķılasın ğande bizüm nāle vü efğānumuza
6. Ger ğayāli ola yāruñ dile mihmān bu gice
Pīř-keş cān virelüm biz dağı mihmānumuza
7. **Cem** demidür geçelüm derdle yāruñ ola kim
Bir ğün ol derdümüzi irğüre dermānumuza

⁷⁷ 48a.

ḤARFŪ'L-LĀMELĪF**[33]⁷⁸****mef' ūlū / fā' ilātū / mefā' ilū / fā' ilün**

1. Meclis yaraşuğı bu durur kim şarāb ola
Ḥāşşā ki şem' ü şāhid ü çeng ü rebāb ola
2. Zŭlmetle ıolar iki cihān ey şeh-i cihān
Zŭlfŭñ kaçan ki yŭzŭñe senŭñ niķāb ola
3. Yŭzŭñ gŭricek ay utanur gŭkde gizlenŭr
Māhuñ ne revnaķı_ola ki anda_āfitāb ola
4. Yoluña cān viren bu revā mı ki dil-berā
Fŭrķat odı ile dil ŭ cāmı kebāb ola
5. Bir taş her kaçan kim alam sīne dŭgmeye
Bir od uyana sīnede k'ol taş āb ola
6. Yŭzŭñ kapuña sŭrdŭđi **Cem** dā'imā bu kim
Diler ki kendŭye yine bir fetḫ-i bāb ola

MU'AMMEYĀT**[1]⁷⁹****Veys****fe' ilātŭn / fe' ilātŭn / fe' ilātŭn / fe' ilün**

Ezelī bŭse diler kim ebedī ķala gŭñŭl

Bu temennā leb-i yār arada gŭrŭnse olur

[2]⁸⁰⁷⁸ 49a-49b.⁷⁹ 57b-58a.⁸⁰ 58a.

Baba

mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün

Meger bār-ı cefāda kaldı gönlüm

Ki her laḫza çeker bār-ı cefāyı

II. Divan Neşrinde Bulunan Şiirlerde Yer Almayan Beyitler

[KĀŞĀ 'İD]

[1]⁸¹

I⁸²

DER-TEVḤĪD-İ BĀRĪ TE' ĀLĀ ' AZZE İSMEHŪ

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

3⁸³.

Raḫmetün baḫrına yok durur senün ḫadd ü girān

Kim raḫīm-i pür-keremsin hem Ḥudā-yı bī-zevāl

10. ' Ālemün bünyādın urduñ bī-tereddüd bī-ta' ab
Kamu maḫlūḳı yaratduñ bī-tekellüf bī-mecāl
12. Ḥaḫ-ı ' ālemden kimesne ḫükmüne lā diyemez
Yaradılmışdan kimesne mülküne itmez cidāl
13. Cümle senüñdür Ḥudāyā ḫaḫa senden baḫş olur
Luṫf u ḫahr u ḫudret ü hem ḫikmet ü ' izz ü celāl
14. Ḥükmün-ile gerdiş ider ' ālemi bād-ı şabā
Emrün-ile dā'imā cünbiş ider riḫ-i şimāl

⁸¹ 2b-3a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 16-18.

⁸² Şiirlere Roma rakamlarıyla verilen numaralar, ilgili şiirlerin divan neşrindeki sırasını; tercî-bendde ise bend numaralarını göstermektedir.

⁸³ Bu bölümde beyitlerin yanlarına yazılan sıra numaralarının birbirini takip etmediği görülmektedir. Bu sayılar, ilgili beytin nüshadaki şiirde kaçınıcı beyit olduğunu göstermektedir.

16. Geh dikenden verd idersin verde virürsin ‘izār
Hākden geh hāḷḷ idersin şūret-i hūsn ü cemāl
19. Hem rızāñ-ıla ‘Uḷārid oldı çarḷ üzre debīr
Hem ‘aḷā Bercīs’e ḷılup eyledüñ niḡū-ḡiḷāl
20. Eyledüñ Nāhid’i üçünci felekde çeng-sāz
Aña ḷarşu māhı def-zen eyledüñ her māh u sāl
23. Çün raḡīm-i lem-yezelsin şübhesüz ‘afv olmaḡa
Cümle ḡalḷuñ cürmine luḷfuñda vardur iḡtimāl
25. Bu du‘āmı müstecāb it yā mucībe’s-sā’ilīn
Çün kerīm-i pür-keremsin ey raḡīm-i müte‘āl

[2]⁸⁴

II

fe‘ ilātün / mefā‘ ilün / fe‘ ilün

6. Ka‘be-i ‘aşḷ ḡācīsın şorar
Zemzem-i lā-ilāhe illa’llāh
7. Cān dimāḡına_ırüp mu‘aḷḷar ider
Şiyem-i lā-ilāhe illa’llāh
12. Ḳısmet-i raḡmet olacaḷ yirdür
Maḷsim-i lā-ilāhe illa’llāh
13. Dīn faḷīrin ḡanī ḷılur irse
Dirhem-i lā-ilāhe illa’llāh

⁸⁴ 3b-4a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 19-21.

14. Yücedür çarḫ u ʿarş u kürsīden
Ṭārem-i lā-ilāhe illa'llāh
18. Sırr-ı Ḥaḳḳ'a ne hoş işāretdür
Müdḡam-ı lā-ilāhe illa'llāh
20. Yidi deryā içinde bulunmaz
Çü yem-i lā-ilāhe illa'llāh
21. ʿĀlem-i ʿilm keşfi olupdur
ʿAlem-i lā-ilāhe illa'llāh

[3]⁸⁵

III

mef'ülü / fā'ilātü / mefā'ilü / fā'ilün

4. Sulṭān-ı dü cihāndur u Ḳahhār-ı lem-yezel
Deyyān-ı pür-keremdür ü Settār-ı ber-diyār
7. Oldı delīl vaḫdeti rāhına mihr ü māh
Oldı güvāh ḳudreti şun'ına nūr u nār
8. Şükri nihāyeti yoḳ u hem fazlı bī-ḳıyās
Luṭfi ḫisāba gelmez ü iḫsānı bī-şümār
9. Bulur ḳarār emri ile bī-ḳarār-ı çarḫ
Bünyād-ı dü cihān durur öyle pāyidār
12. Fazlıyla ḳayurur dü cihān ḫālını ḳamu
Luṭfiyla bitürür ḳurı ağaçda berg ü bār

⁸⁵ 1b-2b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 9-11.

15. Ol amudan munezzeh ü andan amu ulü
Fev-ile tat u pi ü pes ü hem yemîn yesâr
16. Feyz andan olur âleme isân u luf [u] cüd
Ki_ oldu iki cihâna ü settâr-ı Kirdigâr
20. Buldı zamâne lufuñ-ıla âdî vü ferah
Oldı zemîn emrûñ-ile dâ'im üstüvâr
22. Râtib-berân-ı feyz-i nevâlündür ins ü cân
Rûzi-orân-ı ân-ı añ oldu mür [u] mâr
23. Ayâr-ı ins ü cândur iden amd-ı zâtuñı
Mutâr-ı dü cihândur iden seni itiyâr
25. Sen kime kim muîn oluban lu(u)f eyledüñ
Kevn ü mekân u âlem içinde var itibâr
27. âk-i siyâh eger ire lufuñ nesîmine
ıymetlü oluban olur ol nâfe-i Tatâr
29. Lufuñ tevau eyleyüben rametüñ diler
Dest-i temennîyi açuban rûz u eb enâr
32. Cânını rametüñ-ile sen eyle hem-niîn
Göñlini ikmetüñ ile sen eyle hem-civâr
33. İşbu duâyı lufuñ-ıla müstecâb ıl
Sensin Mucîb ü âdir ü ayyüm u Kirdigâr

[4]⁸⁶

DER-NA' TŪ'N-NEBĪ ' ALEYHĪ'S-SELĀM

V

mef' ūlü / fā' ilātü / mefā' ĩlü / fā' ilün

4. Geldüñ vücūda dīn-ile itdüñ cihānı nūr
Gerçi zamāne olmuş-ıdı küfre müttehem
9. Çün ümmetüñde mücrim ü ' aşı olanlara
Sensin şefi' ' ālem için onlara ne ğam
11. Levh-i nübüvvet adına yazıldı ibtidā
Satır-ı peyem-berī yine zātuñla oldu tem
14. Mi' rāca ' azm idicek ey[ā] şāh-ı enbiyā
Başduñ sa' ādet-ile felek farkına kadem
15. Tübā yoluñda şıdķ-ıla kıl olduĝı-y-içün
Geldi ki hıdmetüñ kıla bā-sāk u bī-ķadem
18. Küfrüñ gicesi toĝubanı mihr[i] dīñüñüñ
Zulmet tınuldu oldu münevver çü şubh-dem
24. Hāt-m-i rūsulsin olalı ' ālemde enbiyā
Bāb-ı nübüvvetüñde kāmı oldılar haşem
29. Olur sa' ĩd iki cihān içre tā ebed
Her kime kim şefā' atüñ olursa muntazam
30. Gökde melekler emrūñ-ile fahr ider kāmı
Nüh āsumān hıdmetüñe oldu püşt-ķam

⁸⁶ 4b-6a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 43-46.

32. Senden şefâ' at umaram ey şâh-ı enbiyâ
Kim cürm birle muttaşîf ' âlemde bir benem
33. İtgil şefâ' atüni baña her nefes enîs
Çoma ki cürmle bu cihân içre ben kılam
37. Zîrâ ki cürm birle fakîr ü haķirdür
Mâl-ı şefâ' atüñ ile kııl anı mu' tenem
38. Yâd eyle anı çoma k'ola pây-mâl-ı cürm
Maşşerde eylegil çamusından sen ön ' alem
41. Çoma cihânda cürmle kim şermsâr olam
Baña şefâ' atüni⁸⁷ enîs eyle dem-be-dem

[TERCİ'-BEND]⁸⁸

Fİ'T-TERCİ' VE'L-MURABBA' ÂT VE'L-MUÇATTA' ÂT
mef' ülü / mefâ' ilün / fe' ülün

I

5. La' lün var iken eyâ çamer-rû
Kim dir ki aña şarâb-ı sâğar

6. Reftârünü görüben utandı
Tübâ çadünün çemende ' ar' ar

II

4. Leşker çeküp ' aşkuñ ey çamer-ruğ
Dil mülkini cümle kıldı yağmâ

⁸⁷ şefâ' atüni: şefâ' atini, nüsha.

⁸⁸ 6a-7b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 171-175.

5. Vaşluñ eger itmese mülāyemet
Fürqatle_oluram cihānda rüsvā

III

4. Bend oldı saçuñda kaldı miskīn
Zülfüñ olalı çü cīm-i maqlüb

7. Yüzüñi görüp gönülden itdüm
Çevgān saçuñ öñinde ser tūb

IV

4. Ger cān diler iseñ ey kamer-ruḥ
Biñ cān yoluña fedādur ey cān

5. Fürqatle bulur gönül vefatı
İrmezse lebüñden āb-ı hayvān

V

3. Zülfüñe şabā doḡundı yek-ser
Kim tutdı cihānı müşg-i Tātār

VI

2. Sensin baña çün ḡayāt-ı cāvīd
Sensüz beni eylesün Allāh

VII

2. Dil ḡaste em eyle baña dermān
Tā kim irişe saña şevābı

3. ‘Aşkuña olalı ben giriftār
Her dem dil ü cān çeker ‘azābı

[ĠAZELİYYĀT]

[1]⁸⁹

XLVIII

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

3. Yüzüni her kim ki görse ey kamer-çihre senüñ
Vālih ü hayrān oluban cān-ıla taḥsīn ider

[2]⁹⁰

LIV

mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün

3. Nigārā kūyuñ içre şalıncıaḳ
Hıramān kāmētün serv-i çemendür
5. N'ola kırtarsan ey meh-rū beni sen
Ki zülfün boynuma dā'im resendür
6. Nice āh eylemeyem kim hemişe
Baña cevr iden ol gönçe-dehendür
7. Raḳibe bunca kılursın telaṭṭuf
Cefā vü ğam baña dā'im nedendür

[3]⁹¹

LVI

mef' ulü / fā' ilātü / mefā' ilü / fā' ilün

2. Her yaña reng reng çiçekler olup 'ayān
Cennāt-ı 'Adn kıldı gülistānı nev-bahār
5. Bağ içre gül yüzini görüp bülbül-i za'if

⁸⁹ 18a.⁹⁰ 19a.⁹¹ 19a-19b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 334.

Cân u dil ile ʿaşka düşüp oldı bi-ķarār

7. Elden piyāleyi ķoma nergis gibi bu dem
Ki_ oldı zamāne sūsen ü gülle behiştvar

[5]⁹²

LXXII

fāʿ ilātün / fāʿ ilātün / fāʿ ilātün / fāʿ ilün

4. Cân u dil derd ü ğamuñla şol ķadar çekdi cefā
Ki_ aĝlar isem eşk-i çeşmüm ķan-ıla Ceyhün olur
5. Raħm it ey dil-ber bu ğamĝin gönlüme kim her nefes
ʿĀlem içre derd-i hecrüñle senüñ maħzün olur

[6]⁹³

LXXIV

feʿ ilātün / feʿ ilātün / feʿ ilātün / feʿ ilün

4. Niçe biñ siħri var ey dil-ber-i meh-rū lebüññ
Çüriyüp ħāk olan ölüyi kefenden çıkarur
7. Vaķtidür raħm ider iseñ **Cem**'e ey şāh-ı cihān
Ki firāk-ıla ğamuñ cānını tenden çıkarur

[4]⁹⁴

CXVII

fāʿ ilātün / fāʿ ilātün / fāʿ ilātün / fāʿ ilün

4. Dil virelden dil-bere ʿaşkı firāķuñdan müdām
Gözlerümden yaş yirine dökülen ķanum durur

⁹² 22b-23a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 220-221.

⁹³ 23a.

⁹⁴ 19b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 102-103.

5. ʿAşķına gönlüm düşelden o semen-ber dil-berüñ
Yir yüzün yaş eyleyen bu çeşm-i giryānum durur

[7]⁹⁵

CXXV

mefāʿ ilün / mefāʿ ilün / feʿ ulün

5. Hudā eylesesün senden beni dūr
Ki sensüz bu cihān u cān gerekmez
6. N'iderem laʿ li laʿ lüñ olmayıcaķ
Şaçüñ olmayıcaķ reyḥān gerekmez

[8]⁹⁶

CXLIII

mefāʿ ilün / mefāʿ ilün / feʿ ulün

7. Didüm **Cem** düşdi zülfünden ayaĝa
Didi andan tutam bir kı l kem olmuş

[9]⁹⁷

CLXXVIII

feʿ ilātün / mefāʿ ilün / feʿ ilün

2. Dişlerini gören kı tında senüñ
Kı lmadı luḥfi dürr ile güherüñ
5. Zülfüñüñ kı oḥusı kı tında şehā
Ḥacil olur kı oḥusı müşg-i terüñ

[10]⁹⁸

CLXXX

⁹⁵ 28a.

⁹⁶ 29b-30a.

⁹⁷ 34a.

⁹⁸ 34b. Bkz. İnce, a.g.e., s. 229-230.

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

2. Āh kim ey meh-liķā hısm eyleyüp ben bendeñe
Bu dil-i maḥzūnumı zülfünde meftün eyledün
6. **Cem** kılr şükrāne cānını gönülden ey perī
Çün dil-i ğamģinini zülfünde meftün eyledün

[11]⁹⁹**CCXII****fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün**

4. Ger seni sevmek günāh-ısa beni öldür şehā
Kim cihān içre seni sevmek günāhumdur benüm
7. Her gice derd ü belālar çekdüğine **Cem** ğarīb
Reng ü rüyumla gözüm yaşı güvāhumdur benüm

[12]¹⁰⁰**CCXV****mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün**

2. Raķīb endāmını tutar zelāzil
Benümle kılcık dil-ber tekellüm
4. Nice bed-mihr olur ol meh-liķā kim
Ben ağladuķça ol eyler tebessüm
6. Gönül kıan olsa yiridür çü aģyār
Bulur řapuñda her laḥza teķaddüm

[13]¹⁰¹⁹⁹ 37a.¹⁰⁰ 38a-38b.¹⁰¹ 39a-39b.

CCXIX

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

4. Sen peri-şāna bu yiydigüm ola dā'im ferah
N'oldı saña sünbülün gibi perişānsın begüm
5. Çünkü cānumdan yaratmış cismüni cān-āferin
Bir nefes dūr olma benden kim baña cānsın begüm

[14]¹⁰²

CCLXV

mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün

7. Raqībün efserüñveş başa virdi
Beni zülfün gibi şaldun ayağa

[15]¹⁰³

CCXCIX

mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün

5. Yüzün dāyiresinde haṭṭun ey dost
Şanasın kim düşüpdür aya hāle
7. Ğam-ı aşquñdan ey dil-ber hemişe
Kıluram cān u dilden āh u nāle

[16]¹⁰⁴

CCCXLVIII

mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün

6. Yiridür cān fedā idersem ey dost
Ki gönül bendesi sulṭāna irdi

¹⁰² 44a.¹⁰³ 44a-44b.¹⁰⁴ 52b-53a. Bkz. İnce, a.g.e., s. 365.